

Syrjimätön kieli

*Opas inklusiiviseen
kielenkäyttöön ja
viestintään*

Elina Vainikainen

Elina Vainikainen

Syrjimätön kieli

**Opas inklusiiviseen
kielenkäyttöön ja viestintään**

Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry
Lintulahdenkatu 10, 00500 Helsinki

Kirjoittaja: Elina Vainikainen, 2022

Taitto: Muuks Creative

ISBN 978-952-6693-51-4 (nid.)

ISBN 978-952-6693-52-1 (pdf)

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen-lisenssillä.

Tekijät: Elina Vainikainen & Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry.

Sisältö

Johdanto	6
Miksi syrjimätön kieli on tärkeää?	8
Selkeä kieli	16
Sukupuolitietoinen kieli	23
Sateenkaaritietoinen kieli	34
Antirasistinen kieli	42
Vammaisuus ja sairaus	55
Luokkatietoinen kieli	64
Haastattelut	72
Sanasto	72
Lähteet ja kirjallisuus	77

Johdanto

Tämä opas on syntynyt aitoon tarpeeseen. Kiinnostuessani syrjimättömän kielen käytännöistä vuosia sitten olisin ollut kiitollinen suomenkielisestä oppaasta, jossa asioita olisi selvitetty monista näkökulmista sekä käytännöllisellä että yleisellä tasolla. Löysin kuitenkin vain nipun sinänsä oikein hyviä tekstejä ja ohjeistuksia joistain tietyistä syrjimättömän kielen muodoista, mutta kattavaa kokonaisuusitystä ei ole tähän päivään mennessä Suomessa julkaistu. Tämän on tarkoitus olla sellainen. Opas ei kata kaikkia mahdollisia tulokulmia

aiheeseen, mutta pyrkii kuitenkin tarjoamaan enemmän kuin pinta-raapaisun sellaisiin aihepiireihin, jotka ovat tärkeitä etenkin yhdistys- ja järjestötoimijoille.

Kirjanen on tavallaan jatkoa kirjoittamalleni *Avoim osasto* -oppaalle, jonka KSL julkaisi alkuvuodesta 2021. Tuossa oppaassa tarjottiin ohjeita Vasemmistoliiton perusyhdistysten toiminnan kehittämiseksi osallistavammaksi, kun taas tämä kirjanen keskittyy tuon osallistavuuden kielelliseen ja viestinnälliseen puoleen. Oppaan kohderyhmä on kuitenkin laajempi, ja se soveltuukin

hyödynnettäväksi kaikkialla kansalaisyhteiskunnassa.

Niin ikään tämä kirjanen on suunnattu ensisijaisesti valtaväestölle, joka on usein tottunut katsomaan maailmaa vain omasta näkökulmastaan ilman vähemmistöjen huomioimista. Oppaan tavoitteena on paitsi tarjota neuvoja ja välineitä erilaisten ihmisten kunnioittavaan kohtaamiseen, myös perustella, miksi tämä on ei vain tärkeää vaan välttämätöntä. Mitä useammalla tavalla ihminen on tässä yhteiskunnassa etuoikeutetussa asemassa, sitä huoleellisempi hänen on puheissaan oltava ja sitä valmiimpi ottamaan itselleen vieraista asioista selvää.

Opas rakentuu eri teemoihin keskittyvistä luvuista, joiden teemat myös risteävät keskenään. On olennaista ymmärtää, että syrjimättömän kielen jaottelu eri osa-alueisiin on osin keinotekoisia, mutta voidakseni lähestyä aihetta ymmärrettävästi on järkevää paloitella se pienemmiksi suupalloiksi. Olen haastatellut opasta varten lukuisia alojensa asiantuntijoita eri puolilta kansalaisyhteiskuntaa, ja heidän lausuntojaan voi lukea lukujen loppuista. Haastatellut eivät siis ole kirjoittaneet näitä osia itse, vaan olen muokannut ne haastattelulausunnoista yhteistyössä heidän kanssaan.

Syrjimätön kieli tyypistyy usein julkisessa puheessa oikeiden termien käytöksi. Vaikka haluan tätä ajatusta tässä oppaassa haastaa, olen kuitenkin laatinut loppuun sanaston, josta eri sanojen merkitykset voi tarkastaa ja josta niitä voi opetella. Haluan kuitenkin tähdentää syrjimättömän kielen olevan paljon terminologiaa laajempi kysymys: se on asenne, kyky kuunnella ja halu oppia.

Tämä opas ei olisi valmistunut ilman toisten ihmisten apua. Haastattelemani ihmiset antoivat asiantuntemuksensa käyttöni ja laajensivat ymmärrystäni valtavasti. Niin ikään tämä opas ei olisi koskaan syntynyt ilman KSL-Opintokeskuksen tyyppejä, jotka innostuivat heti opasideastani ja tukivat sen julkaisemista niinäkin hetkinä, jolloin itse arkailin. Erityinen kiitos tämän julkaisun kätilöinnistä kuuluu pitkin matkaa sitä kommentoineelle ja työprosessia tukeneelle Anu Korhoselle. Oikoluvusta kiitos kuuluu Kustannus Z:n Lea Korhoselle, taitosta Marja Hautalalle.

Virittäviä lukuhetkiä!

Elina Vainikainen,
Helsingin Vallilassa
helmikuussa 2022

Miksi syrjimätön kieli on tärkeää?

Sanat ovat teko (speech act theory); ne tekevät meille jotain. Kun rakastettu ekan kerran sanoo ne kaksi pientä sanaa 'rakastan sua', ei mikään ole enää kuin ennen. Vastaavasti n-sanan viljely luo kielen kautta maailman, jossa on paha olla.

Syvä kuin meri on harkittu puhe. #woke

Pastori Kari Kanala Twitterissä 22.11.2021

Mietin todella kauan, mistä päästä lähtisin kerimään auki syrjimättömän kielen tematiikkaa. Aihepiiri on valtavan laaja ja tulokulmia lukuisia. Tällä kertaa sain vastauksen viisaalta uskonmieheltä, Paavalin seurakunnan kirkkoherra Kari Kanalalta. Syrjimättömässä kielessä on todellakin ensi sijassa kyse siitä, millaista maailmaa haluamme rakentaa: onko siinä vallalla viha vai rakkaus.

Kanala viittaa yllä olevassa sitaatissaan brittiläisen filosofin John L. Austinin kehittämään puheaktiteoriaan, jota pidemmälle kehitteli toinen John, John R. Searle. Teoria on saanut myöhemmin myös kritiikkiä siitä, että se keskittyy liikaa puhujan itseensä eikä ota riittävästi huomioon puheen vuorovaikutuksellista luonnetta. Se on kuitenkin vaikuttanut merkittävästi monien nykyäänkin arvostettujen ajattelijoiden työhön ja näkyy esimerkiksi myöhemmin tässä oppaassa käsitellyn Judith Butlerin performanssiteorian taustalla.

Syrjimättömällä kielellä tarkoitetaan sellaista kieltä, joka kunnioittaa kaikkien ihmisarvoa. Siinä ei käytetä loukkaavia termejä tai haukkumasanoja, ei yleistetä eikä stereotypisoida. Syrjimättömästä kielestä käytetään usein nimitystä

inklusiivinen kieli: inklusiivinen tarkoittaa mukaan ottamista, sellaista kieltä, joka pyrkii kattamaan mahdollisimman monet ihmiset sulkematta ketään sen ulkopuolelle. Kyse on niin yksittäisistä sanavalinnoista, puheen sävystä kuin keskustelun tavoistakin.

Syrjimätön kieli on tärkeää monestakin syystä. Ensimmäinen syy – ja kenties helpoin ymmärtää – on kohteliaisuus. Jokaisella ihmisellä on oikeus tulla kohdatuksi kunnioittavasti omana itsenään, eikä esimerkiksi loukkaavien termien tai haukkumasanojen käyttöä voi perustella sananvapaudella. Samoin kuin pidämme tärkeänä koulukiusaamiseen puuttumista, on tärkeää puuttua myös aikuisten keskinäisiin puhetapoihin. Keneläkään ei voi eikä saa olla oikeutettu loukata toista ilman, että tästä huomautetaan.

Toinen syy on se, mihin Kari Kanala alun sitaatissaan viittaa. Kieli ei ole koskaan ainoastaan merkkejä paperilla tai ääniaaltoja ilmassa, vaan se on paljon enemmän: se paitsi kuvaa myös rakentaa todellisuutta. Puhumalla asioista tietyllä tavalla synnytämme mielikuvia tai vahvistamme niitä, ja puhuttaessa ihmisistä tai ihmisryhmistä tämä on erityisen tärkeää.

Kielen inklusiivinen, mukaan ottava ulottuvuus on erityisen

tärkeä kansalaistoiminnassa ja vapaaehtoistyössä. Ihmisten on voitava kokea itsensä tervetulleiksi toimintaan, ja jos heidän identiteettinsä jatkuvasti kielellisesti mitätöidään tai heitä jopa loukataan, tunne on kurja. Työyhteisöjen tutkimuksesta tiedetään, että syrjimättömän kielen käyttäminen parantaa työhyvinvointia, jaksamista ja jopa työn tehokkuutta, eikä ole syytä epäillä, ettei vastaava tapahtuisi myös kansalaistoiminnassa.

Syrjimättömyys kielen tasolla on kansalaistoiminnassa myös ideologisesti perusteltua. Jos toiminnan tavoitteena on aktivoida ja osallistaa ihmisiä työskentelemään yhteisen hyvän eteen, on kaikkien etu, että mahdollisimman moni voi kokea olonsa turvalliseksi. Kyse ei ole ainoastaan esimerkiksi vähemmistöjen viihtymisestä vaan koko yhteisön ilmapiiristä. Eettisesti toimiva organisaatio on sitä myös kielen ja viestinnän tasolla.

Kielellä voi myös nimetä asioita ja tehdä niitä näkyviksi. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskeva terminologia on lisääntynyt viime vuosina valtavasti, ja tämä on vain ja ainoastaan hyvä asia: kun ihmiset saavat kokemuksilleen nimen ja pystyvät niistä puhumaan, he myös voivat paremmin. Ihminen tarvitsee sanoja omalle kokemukselleen.

Emme voi astua kielen ulkopuolelle, ja jos emme kykene identiteettiämme sanoittamaan, se jää väkisin vajaaksi. Gayatri Spivak puhuu juuri tästä termillä "subaltern": kun alistetuilta riistetään oikeus itsensä nimeämiseen ja kokemuksensa kuvailemiseen, heiltä riistetään täysi ihmisyyys.

Asioiden sanallistaminen on tärkeää paitsi yksilön myös yhteisön tasolla: ilman mahdollisuutta nimetä ihmisryhmiä emme esimerkiksi pysty ajamaan heidän asioitaan. Hyvä esimerkki tästä on viime aikoina herännyt keskustelu muunsukupuolisten asemasta, mitä olisi täysin mahdotonta käydä ilman identiteettikategoriaa "muunsukupuolinen". Oikeiden termien käyttäminen saa näihin ryhmiin kuuluvat kokemaan itsensä hyväksytyiksi ja tervetulleiksi.

Tässä oppaassa käsitellään useita syrjimättömän kielen osa-alueita, ja asiaa on paljon. Sen äärellä ei kuitenkaan kannata hämmentyä vaan opiskella vähän kerrallaan. Usein kuulee todettavan syrjimättömän kielenkäytön olevan niin kovin vaikeaa, ettei jaksa vaivautua hommaan lainkaan. Tosiasiassahan opimme jatkuvasti uusia sanoja ja puhumisen tapoja: esimerkiksi koronapandemian aikaan opimme sujuvasti puhumaan laumasuojasta, ilmaantuvuudesta,

hybridistrategiasta tai leviämisalueista. Niin ikään kuulemme vaikkapa uutisissa jatkuvasti sanoja, joita emme heti ymmärrä. Myös syrjimätön kieli vaatii opettelua, ja mikäli se tuntuu kovin vastentahtoiselta, kannattaa kysyä itseltään, miksi. Tuntuuko ihmisten kunnioittava kohtaaminen epämiellyttävältä, vai onko kyse sitenkin muutosvastarinnasta ja uuden pelosta – vai kenties kaipuusta sellaiseen maailmaan, jossa puheoikeus oli vain itsen kaltaisilla?

Oma kysymyksensä on se, että syrjimätön kieli on viime aikoina politisoitunut. Tässä erityisen olennaista on ymmärtää, ettemme puhumalla määrittele ainoastaan muita vaan myös itseämme. Valitsemalla sanamme tietyllä tavalla valitsemme puolemme, ja juuri tämä hankaloittaa monien suhtautumista inklusiiviseen kieleen. Kun syrjimättömän kielen puolestapuhujat on julkisuudessa leimattu tiukkapipoisiksi mielensäpahoittajiksi, kuka sellaiseen jengiin haluaisi kuulua? Kuitenkin tämä kielen identiteettipoliittinen ulottuvuus koskee aivan kaikkea kielenkäyttöä. Puhumalla esimerkiksi maahanmuutosta rasistisen oikeiston viljelemin käsittein tulee paitsi vahvistaneeksi niiden luomia stereotyyppioita myös asettautuneeksi oikeiston puolelle. Sanavalinnoilla

osoitetaan porukkaan kuulumista myös tietoisesti, ja on olennaista hahmottaa, että tämä ei ole inklusiivisen kielen tukijoiden yksinoikeus. Myös syrjivät puhuvat ovat valintoja, eivät itsestäänselvyyksiä, vaikka niitä pidettäisiinkin ”tavallisina” tai ”normaaleina”.

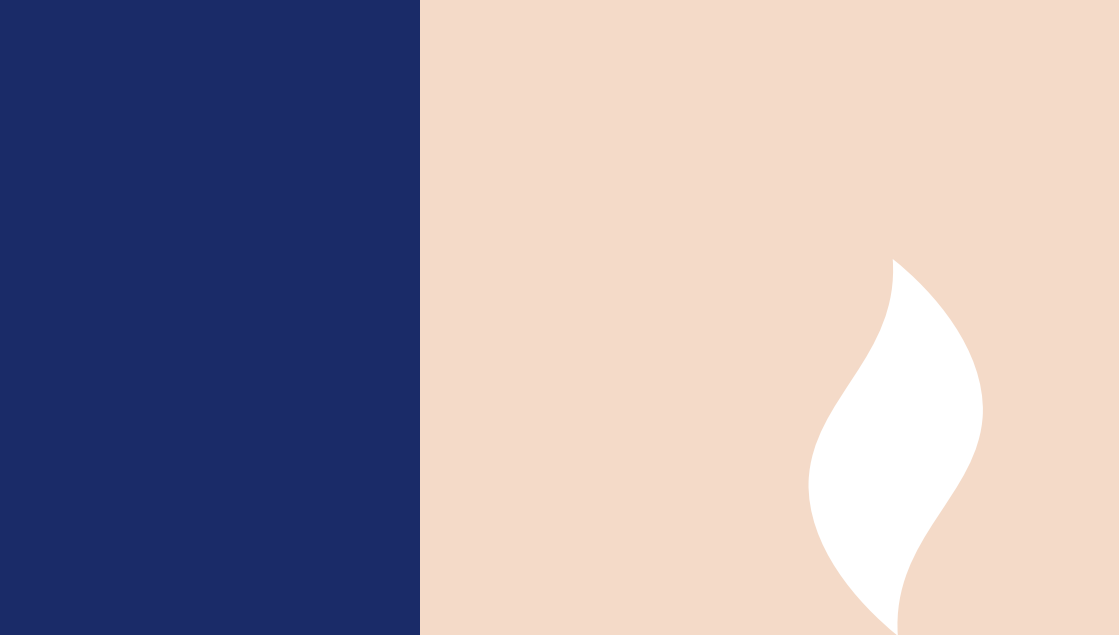
Kaikesta tästä huolimatta inklusiivisuuden opetteluun on syytä suhtautua lempeästi ja pitkämielisesti. Monet termit ja puhutavat ovat ihmisille aidosti uusia, eikä ihmisillä läheskään aina ole tarkoitus loukata. Virheisiin on suhtauduttava ymmärtäväisesti ja ihmisiä on kannustettava oppimaan lisää. Tätä opasta varten haastattelemani Setan viestintäasiantuntija Eliisa Alatalo korostaa hyväntahtoisuus-olettamaa: mikäli voi olettaa ihmisen toimineen hyvässä tarkoituksessa ja käyttäneen esimerkiksi loukkaavaa sanaa ymmärtämättömyyttään, ei asiasta ole syytä tehdä kovin isoa numeroa vaan selittää ystävällisesti, mikä meni vikaan ja miksi toisenlainen puhetapa olisi parempi. Tilanne voi olla monelle aidosti turhauttava ja ahdistavakin, mutta kielteiset tunteet ja vastarinta kuuluvat oppimisprosessiin ja niistä on päästävä yli. Jos opastamisesta huolimatta loukkaukset kuitenkin toistuvat tai ihmisellä ei selvästi ole aikomustakaan korjata käytöstään, on asiaan puututtava

tiukemmin. Yhteisöön pitäisi pyrkiä luomaan sellainen ilmapiiri, jossa ihmiset oikeasti uskaltavat paitsi kysyä, jos eivät tiedä, myös puuttua syrjintään ilman rangais- tuksen pelkoa.

Oppaan luvuissa toistuvat hyvin samantyyppiset ratkaisukeinot. Tämä johtuu siitä, että riippumatta kohteesta syrjintä perustuu aina samankaltaisille mekanismeille. Syrjintä ei ole syntynyt tyhjästä vaan on aina historiallisten kehityskulkujen tulos. Historian saatoissa valtaapitävät ovat pyrkineet pönkittämään omaa asemaansa esittämällä muut ihmisryhmät kehnompina ja torjuttavina, ja kielellä on ollut tässä suuri merkitys. Esimerkiksi nimeämällä jotkin ryhmät älyllisesti kehnommiksi, likaisemmiksi tai yhteiskuntakelvottomammiksi kuin valtaapitävät on voitu perustella myös yhteiskunnallisia sortotoimia ja syrjivää lainsäädäntöä. Nämä puhetavat myös luovat ja ylläpitävät ennakkoluuloja, joita monien ihmisten voi olla vaikea itsessään tunnistaa: vallan erityisen kiero ominaisuus on se, että se kykenee luonnollistamaan itsensä. Kun asioita tarpeeksi kauan toistellaan, ne alkavat näyttää luonnonlailta ja siltä ”miten on aina ollut”. Syrjimättömän kielen avulla näitä rakenteita voi tehdä näkyviksi ja purkaa.

Olennaisin näistä ratkaisukeinoista ei itse asiassa koske puhumista vaan **kuuntelemista**. Etenkin sorretuista ihmisistä ja ryhmistä puhuttaessa on tärkeää antaa heille ääni ja käyttää juuri niitä nimekkeitä, joita he haluavat itsestään käytettävän. Monien sorrettujen ryhmien yleisesti käytetyt nimet ovat valtaväestön määrittelemiä, ja ryhmä itse on kokenut ne alistaviksi. Esimerkiksi saamelaisista aiemmin käytetty lappalainen on juuri tällainen valtaapitävien käyttämä ilmaus, joka nykyään ymmärretään syrjiväksi juuri historiansa takia. Jos ei tiedä, mitä nimitystä on sopivaa käyttää, kannattaa aina ennemmin kysyä kuin arpoa.

Toinen tärkeä vinkki on **olla olettamatta**. Jos et tiedä esimerkiksi ihmisen sukupuolta, etnistä taustaa, uskontoa tai kansallisuutta, älä yritä päätellä sitä hänen ulkonäkönsä tai nimensä perusteella. Tällaiset oletukset pohjautuvat stereotyyppioihin, vahvistavat niitä ja ovat usein virheellisiä. Esimerkiksi oletus siitä, että ruskeaihoisen ihmisen äidinkieli olisi jokin muu kuin suomi tai ruotsi, on syrjivä. Samoin oletuksemme siitä, miltä naiset tai miehet näyttävät, ovat usein yleistäviä ja stereotyyppisiä eivätkä tavoita sukupuolen ilmai- sun koko kirjoa.

Kolmas niksi on asettaa **ihminen etualalle**. Esimerkiksi sairauksista puhuttaessa on hyvä puhua ihmisestä, jolla on vaikkapa skitsofrenia, ei skitsofreenikosta. Tämä ilmaisutapa korostaa sitä, että ihminen on aina enemmän kuin sairautensa eikä hänen tyypistämisenä yhdeksi ominaisuudekseen ole reilua.

Viimeinen, muttei vähäisin, vinkki on **puhua vain siitä, mikä on tarpeen**. Jos henkilön etninen tausta, ihonväri tai seksuaalinen suuntautuminen eivät ole vaikkapa verkkoon kirjoitettavan uutisen kannalta olennaisia eikä ihminen niitä itse korosta, ei niitä tule mainita. Journalistin ohjeissa tämä on ilmaistu hienosti: ”Jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Etnistä

alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti.”

Tämän luvun lopuksi vielä tärkeä muistutus. Vaikka joku vähemmistöön kuuluva käyttäisikin itsestään loukkaavaa termiä (vaikkapa musta n-sanaa) ei valtaväestöön kuuluvilla ole sitä oikeutta käyttää. Itsestään ja omasta viiteryhmästään saa aina puhua vapaammin kuin muista: itsemäärittelyoikeus kuuluu jokaiselle. Sanoilla on lisäksi aivan erilainen merkitys riippuen siitä, kuka puhuu ja kenelle. Se, mikä voi olla ystävien kesken ironista vitsailua, voi täysin vieraan ihmisen sanomana loukata aidosti.

MITÄ ON VIHAPUHE?

Vihapuheella tarkoitetaan sellaista puhetta, jonka päämääränä on rajoittaa kohteensa oikeutta olla sellainen kuin on. Vihapuhe voi kohdistua joko yksilöön tai ihmisryhmään esimerkiksi ihonvärin, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, etnisen taustan, uskonnon tai vammaan perusteella. Vihapuhetta ei pidä sekoittaa vihaiseen puheeseen: usein vihapuhe on tyyliään hyvinkin rauhallista ja asiallista, mutta sisällöltään loukkaavaa. Vihapuhe kohdistuu myös sellaisiin ihmisiin ja ryhmiin, joilta puuttuu yhteiskunnallista valtaa: esimerkiksi sedittely (josta enemmän sukupuolta koskevassa luvussa) voi tuntua ikävältä, mutta se ei saa voimaansa sellaisista valtarakenteista, joissa toisilla on enemmän arvoa kuin toisilla.

Vihapuhe on monella tavalla ongelmallista ja tuomittavaa. Se loukkaa kohdettaan yksilön tasolla mutta myös tuottaa ja uusintaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja vahvistaa kielteisiä stereotyyppiä. Vihapuheen tavoitteena on paitsi lietsoa vihaa myös vaientaa kohteensa. Se siis tosiasiallisesti kaventaa ihmisten sananvapautta, eikä sen käyttöä voi sananvapaudella perustella.

Kaikki vihapuhe on torjuttavaa, mutta osa siitä on suorastaan laitonta. Kyseeseen tulevia rikosnimikkeitä ovat yleensä kunnianloukkaus, laiton uhkaus tai kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Kunnianloukkauksesta tai laittomasta uhkauksesta on kyse silloin, kun vihapuhe kohdistuu yhteen ihmiseen. Laiton uhkaus voi olla esimerkiksi väkivallalla uhkaaminen sosiaalisessa mediassa; valheellisen tiedon levittäminen taas voi olla kunnianloukkaus.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan taas on vihapuhetta, jonka kohteena on jokin ihmisryhmä. Tällaista voi olla esimerkiksi ryhmän vertaaminen eläimiin tai sen toivominen, että kyseisen ryhmän jäseniin kohdistuu väkivaltaa. Olennaista tässä on myös se, että viestillä on riittävän suuri kuulijakunta: esimerkiksi sosiaalisen median julkaisut täyttävät tämän kriteerin. Myös syrjivän materiaalin jakaminen tai linkittäminen voi olla rikos.

Jos törmäät netissä vihapuheeseen, voit ilmoittaa siitä poliisille osoitteessa poliisi.fi/nettivinkki.

SOSIAALINEN MEDIA JA VERKKOKESKUSTELU

Vastuu syrjimättömän keskustelukulttuurin ylläpitämisestä ulottuu myös verkkoon ja sosiaaliseen mediaan. Sisäisiin keskusteluryhmiin (esimerkiksi Facebookissa tai Discordissa) on syytä luoda säännöt, joissa esimerkiksi seksistinen ja rasistinen kielenkäyttö on kielletty rangaistuksen (kuten ryhmästä poisto) uhalla. Niin ikään sosiaalisen median tileiltä ja esimerkiksi blogien kommentteista on syytä poistaa loukkaava sisältö. Mikäli tuntuu siltä, ettei keskustelua syystä tai toisesta kykene enää hallitsemaan, kommentointia kannattaa rajoittaa tai se kannattaa sulkea kokonaan. Millään toimijalla ei ole velvollisuutta tarjota tilaa sorrolle, eikä tällä ole mitään tekemistä sananvapauden rajoittamisen kanssa. Päinvastoin, sortavat kommentit tapaavat estää monia käyttämästä omaa sananvapauttaan.

Vaikeita tilanteita varten kannattaa sopia yhdessä pelisäännöt ja työnjako sekä varmistaa, että kaikille moderointia tekeville on selvää, miten syrjivien sisältöjen kohdalla toimitaan. On tärkeää myös perustella esimerkiksi kommenttien poistaminen, ja tähänkin kannattaa valmistella ohjeistus jo etukäteen. Tiedämme valitettavasti, että tietynlaiset aihepiirit (kuten esimerkiksi maahanmuutto tai seksuaalivähemmistöt) kirvoittavat usein poikkeuksellisen paljon loukkaavaa kommentointia ja jopa masinoituja hyökkäyksiä. Näihin on syytä varautua jo etukäteen ja varmistaa, että joku on somessa paikalla julkaisuhetkellä bannisormi herkkänä.

Myös omien sisältöjen suhteen on osattava ottaa kritiikki vastaan ja muokata esimerkiksi syrjiväksi osoittautunutta Facebook-postausta paremmaksi. Mokia on syytä pahoitella ja ottaa niistä opiksi.

Selkeä kieli

Olen paljon myös työurani aikana miettinyt, missä on vika, jos viesti ei tule ymmärretyksi. Moni meistä syyttää itseään siitä, että ei ymmärrä. Aikansa yritettyään moni luovuttaa ja toteaa: "antaa fiksumpien päättää". Todellisuudessa fiksuus ei mitenkään korreloi sen kanssa, että osaa ketjuttaa useita monimutkaisia sanoja loogiselta kuulostavaksi kokonaisuudeksi. Ja korostan nimenomaan sanaa "kuulostavaksi", koska loogisia nämä lauseet eivät totta vie useinkaan ole. Näin ollen ei ole myöskään mikään ihme, että normaaleilla ymmärtämisen taidoilla varustetut ihmiset eivät niistä mitään tajua.

Pia Wessman¹

---

1 <https://www.selkee.fi/selkea-kieli-mahdollistaa-ymmärtämisen/>

Viestinnän tarkoitus on tulla ymmärretyksi. Kouke-
roinen ja vaikeaselkoinen
kieli voi paitsi hankaloittaa vies-
tin ymmärtämistä myös karkottaa
lukijoita ja kuulijoita sen ääreltä.
Tässä luvussa käsitellään selkeää
kieltä, joka on eri asia kuin selko-
kieli. Selkokieli on helppoa suomen
kieltä, jonka käyttöön on olemassa
ohjeistuksia ja joka on tarkoitettu
heille, joille yleiskielen ymmärtä-
minen on syystä tai toisesta (ku-
ten puutteellinen kielitaito, vam-
ma tai oppimisvaikeus) hankalaa.
Selkeä kieli taas on ymmärrettävää
yleiskieltä, jonka käyttöön tulisi
kaikkien viestijöiden pyrkiä. Se on
kieliopillisesti virheetöntä eikä si-
sällä hankalia erityistermejä. Peri-
aatteena pitäisi olla, että jokainen
lukija tai kuulija ymmärtäisi viestin
kerrasta. Vaikeasti ymmärrettä-
vään sanaan tai lauseeseen jää hel-
posti jumiin, ja silloin koko viestin
perillemeno häiriintyy.

Selkeään kieleen pyrittäes-
sä on tärkeää tunnistaa, kenelle
viestii ja mitä tämä kohderyhmä
ymmärtää. Ammattiyhdistystoi-
mijoille voivat olla työmarkkina-
politiikan termit hyvinkin tuttuja,
mutta jokin muu kuulijaryhmä pu-
toaa kärryiltä. Myös monilla kou-
lutusaloilla tai ammattiryhmillä on
oma terminologiansa, ja luonnolli-
sesti näille ryhmille viestiessä voi

erikoistermejä käyttää. Kuitenkin
alakohtaisten ilmaisujen käyttä-
minen laajemmassa yhteydessä
näyttyy helposti ylimielisenä
ja itsensä jalustalle nostamisena.
Kyse on myös yhdenvertaisuudes-
ta: esimerkiksi haastavien, akatee-
misten fraasien käyttö syrjäyttää
ei-akateemiset pois viestinnän pii-
ristä ja on siten luokkavihamielistä.
Tästä syystä myös tämän oppaan
pääotsikkona on ”Syrjimätön kie-
li”, vaikka se ei kata kaikkia samoja
merkityksiä kuin usein käytetty
sana ”inklusiivinen”.

Kohderyhmän lisäksi on tär-
keää miettiä myös omia viiteryh-
miään ja sitä, miten ne vaikuttavat
käytettyyn kieleen. Omat puhe- ja
kirjoitusmaneerit tulee helposti
yleistäneeksi normeiksi, vaikka ne
ani harvoin sitä ovat. Kielenkäytön
kannalta olennaisia viiteryhmiä
ovat ammatti- ja koulutustaustan
lisäksi esimerkiksi ikä, murre tai
kuuluminen johonkin alakulttuu-
riin. Vanhemmalle väelle tutut il-
maisut voivat olla täyttä hepreaa
nuorisolle, eikä toisaalta eläke-
ikäisten voi olettaa olevan perillä
kaikista trendi-ilmaisuista. Niin
ikään jotkin murteelliset ilmaukset
saattavat olla toisten murrealuei-
den asukkaille hankalia ymmärtää.

Eri organisaatioilla on usein
oma sisäinen jargoninsa, jonka
osaamista pidetään suorastaan

organisaatioon kuulumisen edellytyksenä. Esimerkiksi yrityselmässä luisutaan usein käyttämään ”puppukieltä”, joka pahimmillaan ei edes tarkoita mitään vaan toimii ainoastaan yhteisön sosiaalisen yhteenkuuluvuuden vahvistajana. Tyhjän puheen läpi on osattava nähdä ja sen rantautumista yleiseen käyttöön on syytä varoa. Sama huomio koskee myös akateemista kielenkäyttöä, jolla on usein taipumus valua esimerkiksi politiikan kieleen. Jokaista jossain käytyä keskustelua ei tietenkään ole tarpeen jokaisen ymmärtää: esimerkiksi puhtaan akateemisissa ympäristöissä tai tietyn ammattiryhmän kesken on toki suotavaa käyttää oman alan erityistermejä ja sellaista puhetapaa, joka on juuri siinä tilanteessa ymmärrettävä ja tarkoituksenmukainen.

Silloin, kun asioista viestitään tuon ryhmän ulkopuolelle, on kuitenkin ymmärrettävä vaihtaa rekisteriä yleiskielisemmäksi. Susi Nousiainen kirjoittaa Intersektionaalisen feminismin ABC-oppaassa, miten tällaisissa keskusteluissa on tärkeää muistaa dialogisuus. Vieraita termejä on valmistauduttava selittämään auki, eikä sovi suuttua, jos ihmiset eivät heti ymmärrä kaikkea. ”Kun luottamus dialogiin menee rikki, ihminen saattaa pelätä naurunalaiseksi

tai alennetuksi joutumista, ja vetää mieluummin pellit kiinni kuin jännittää käyttäkö sanoja väärin”, Nousiainen toteaa.

Hyvä ja selkeä viestintäkieli on lähes ajatonta. Helposti ymmärrettävän sanaston lisäksi kannattaa suosia aktiivimuotoisia verbejä passiivin sijaan ja sivulauseita lauseenvastikkeiden sijaan. On toki myös tilanteita, joissa erityistermien käyttöä ei voi välttää: tällöin on tärkeää selittää termi samassa yhteydessä. Ylipäättään etenkin kirjoitetussa tekstissä kannattaa välttää liikaa kikkailua, ja jos ei ole varma, onko jokin asia kieliopillisesti oikein, se todennäköisesti on hankalasti ilmaistu myös lukijan näkökulmasta. Kannattaa suosia lyhyitä lauseita ja yksinkertaisia lauserakenteita. Niin sanottu substantiivitauti on kiusallisen yleinen mutta helposti hoidettava vitsaus: sen sijaan, että ”tapahtuu kehitystä”, jokin ”kehittyy”.

Kirjoitetussa tekstissä (etenkin netissä) on hyvä kertoa olennaisin asia ensin niin kuin uutisissa. Pidempiä tekstejä kannattaa jäsenellä väliotsikoin ja välttää kovin pitkiä kappaleita. Asioita voi myös jäsenellä listoiksi tai esittää kuvien tai infografiikan muodossa. Tekstin on hyvä edetä loogisesti tärkeämmästä asiasta vähemmän tärkeään. Lyhenteet on hyvä

kirjoittaa auki ja välttää erikoisia tai vanhentuneita kielikuvia – kaikki eivät ymmärrä, mitä tarkoittaa esimerkiksi ”tuli kuin manulle illallinen” tai miten se kuppaa Töölöstä nyt oikein lähti.

Yleistajuisessa tekstissä kannattaa myös välttää tarpeetonta tiivyyttä. Tieteen popularisoinnista oppaan kirjoittanut Tiina Raevaara huomauttaa, että siinä missä tieteellisessä tekstissä jokaisella sanalla on merkitys, on populaarimmassa tekstissä hyvä käyttää myös tekstiä sujuvoittavia täytesanoja. Tässäkin oppaassa käytetään paljon sellaisia sanoja kuin esimerkiksi, muun muassa, kuitenkin ja toisaalta. Ne tuovat tekstiin ilmaa ja vievät mahdollisesti hankalasti

ymmärrettäviä asioita kauemmas toisistaan, jolloin hahmottamiselle jää enemmän aikaa.

Etenkin tieteestä ja tutkimuksesta mutta myös esimerkiksi vähemmistöistä puhuttaessa kaikille asioille ei aina ole vakiintunutta suomenkielistä termiä. Tällöin on kirjoitetussa tekstissä hyvä mainita myös ilmaisu alkuperäiskielellä – useimmiten kyse on englannin kielestä – esimerkiksi tässä oppaassa käytetyn logiikan mukaan, jossa ensin kerrotaan suomennos ja sitten sulkeissa alkuperäinen termi, kuten sävykyttäys (*tone policing*). Mikäli minkäänlaista suomennosta ei ole käytössä, kannattaa vieras-kielinen termi avata huolella.

SAAKO KIELIVIRHEISTÄ HUOMAUTTAA?

.....

Kyllä ja ei – riippuu siitä, kuka puhuu. Ammattilaisilta ja viranomaisilta on voitava vaatia selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Koronapandemian aikana huomattiin konkreettisesti, miten tärkeää yksiselitteinen ja helposti saatavilla oleva viestintä on – ja terveysasioista puhuttaessa se voi olla elämän ja kuoleman kysymys. Ihmisillä on oikeus saada tietoa, ja etenkin, kun julkiset palvelut siirtyvät yhä enemmän verkkoon, on tekstin ymmärrettävyyteen kiinnitettävä aidosti huomiota. Selkeä kieli on perusoikeus.

Satunnaisen kielenkäyttäjän viestinnässä tärkeintä kuitenkin on ymmärretyksi tuleminen. Esimerkiksi kirjoitus- tai kielioppi- virheistä sosiaalisessa mediassa huomauttelu on täysin turhaa, moukkamaista ja ylimielistä. Se on lisäksi syrjivää monella tavalla. Ensiksikin se voi olla ableistista eli vammaan tai sairauteen perustuvaa sortoa: vaikkapa luki- tai oppimisvaikeudet hankaloittavat kirjoittamista, samoin huononäköisyys tai käsien motorii- kan ongelmat. Toisekseen se on luokkavihamielistä. Moni vähän koulutettu ihminen ei ole tottunut tekstin tuottamiseen, ja mitä vanhempiin ikäluokkiin mennään, sitä vähemmän kokemusta monella on. Kolmanneksi se voi olla rasistista. Lähes jokainen tekee virheitä puhuessaan tai kirjoittaessaan itselleen vieraalla kielellä, ja huomion kiinnittäminen esimerkiksi maahanmuutta- jataustaisen ihmisen kielivirheisiin on syrjivää.

Tietenkin on aina lupa kysyä, jos ei ymmärrä. Pelkkä virhei- siin keskittyminen on kuitenkin huonoa käytöstä, keskustelun viemistä väärille urille (somessa puhutaan ”derailaamisesta”) ja turhaa tilan viemistä.

KIELITIETOISUUS

.....

Ajatuksen syrjimättömästä kielestä ei tule jäädä vain suomen kielen sisälle. Siihen kuuluu myös oikeus käyttää omaa äidinkieltään silloinkin, kun se ei ole suomi tai ruotsi. Vaikka virallisten kielten osaamisella on tärkeä merkitys esimerkiksi opinnoissa ja työelämässä, tämä ei saisi tarkoittaa sitä, ettei ihmisten muuta kielitaitoa arvosteta. On oireellista, miten usein kielitaidolla tarkoitetaan vain eurooppalaisten kielten (kuten saksa tai ranska) osaamista eikä esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten omien kotikielten merkitystä ja arvoa samalla tavalla ymmärretä. Esimerkiksi arabian tai somalin osaaminen tulisi tunnistaa yhtä lailla merkitykselliseksi kielitaidoksi, jolle voi olla tarvetta.

Etenkin kasvatuksen ja koulutuksen kentillä on viime vuosina alettu puhua *kielitietoisuudesta* ja *kielitietoisesta opetuksesta*. Kielitietoisuudella tarkoitetaan sellaista toimintakulttuuria, jossa tunnustetaan yhteisössä käytettyjen kielten moninaisuus sekä ymmärretään kielen merkitys oppimisessa, identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan juurtumisessa. Kielitietoisuuteen kuuluu se, että erilaisista kielistä ja kielenkäytön muodoista aktiivisesti keskustellaan. Vaikka usein kielitietoisuudesta puhutaan vain sellaisten ihmisten yhteydessä, joiden kotikieli on eri kuin alueen valtakieli, on olennaista ymmärtää myös valtakielen sisällä olevan erilaisia kielenkäytön tapoja. Se, mitä pidetään ”tavallisena suomen kielenä”, vaihtelee myös sen mukaan, missä päin maata ollaan.

Ihmisillä on usein ennakkoluuloja erilaisia kielenkäytön tapoja kohtaan. Etenkin itselle vieraiden murrealueiden puhetavat saattavat kuulostaa paitsi vaikeasti ymmärrettäviltä myös ärsyttäviltä tai hölmöiltä. Murteisiin ja niiden käyttäjiin liitetään myös paljon erilaisia stereotyyppioita: virheetöntä yleiskieltä puhuvan miellämme helposti fiksuksi ja osaavaksi siinä, missä voimakas murre voi herättää mielikuvia esimerkiksi kouluttautumattomuudesta. Samoin murtaen puhuttu suomen kieli ei kerro mitään

henkilön älykkyydestä tai edes kielellisestä lahjakkuudesta: jokainen meistä ilmaisee itseään parhaiten äidinkielellään. Äidinkieli on myös ihmisen ensisijainen ajattelun väline: jos kykenemme selittämään jonkin abstraktin asian ymmärrettävästi omalla kotikielellämme, olemme sen todennäköisimmin aidosti myös ymmärtäneet.

Ylipäätään on tärkeää ymmärtää, että meillä kaikilla on käytössämme lukuisia erilaisia kielenkäytön tapoja eikä yhdestä voi tehdä johtopäätöksiä toisen suhteen. Kielitietoisuutta onkin hahmottaa myös se, että tapaamme puhua ja kirjoittaa aivan eri tavoin riippuen tilanteen muodollisuusasteesta ja kohde-ryhmästä: perheen kanssa jutellaan vapaamuotoisemmin kuin työhaastattelussa.

Kielitietoisuudella on myös yhteiskuntaluokkiin liittyvä ulottuvuus. Kuten tähän oppaaseen luokkakysymyksistä haastattelemani Auli Viitala toteaa, luokkatausta ja esimerkiksi koulutus vaikuttavat siihen, miten abstraktia tekstiä ihminen ymmärtää. Pyrkimys mahdollisimman suureen ymmärrettävyyteen on siis sekä luokka- että kielitietoista toimintaa: on osattava hahmottaa, miten ihmisten tausta vaikuttaa heidän tapoihinsa käyttää kieltä ja oltava asettamatta näitä arvojärjestykseen.

Sukupuoli- tietoinen kieli

Nainen meni luolaan, kertoi näin: tytöillä on lentäväsiipiset kädet, voimistelijan nuolennonopea hyppy. Naisilla viisas loitsu, he sanoivat. Surusta painava kolibri, naurusta höyhenenkevyt hännäkäs. Jotta hypähtää keveästi, täytyy harjoitella kunnes ei ole tyttö. Jotta muistaa ilon, täytyy kilahtaa tinasotilaana altaan emaliin, pudota puomilta tömähtäen, täytyy olla raskas, synnyttää lapsi, hoitaa puutarhaa, olla vankina rivitaloissa. Täytyy alkaa joulupukiksi itselleen, sillä joulupukki on hyvä, antaa kaiken anteeksi.

Saila Susiluoto: Siivekkäät ja hännäkkäät

Saila Susiluoto kuvaa Siivekkäät ja hännäkkäät -proosa-runokokoelmassaan (2001) niitä lukuisia tapoja, joilla naisia kielellisin ja kulttuurisin käytännöin pakotetaan ahtaisiin muotteihin, joihin he eivät kivutta sovi. Hänen runojensa naiset menevät vangeiksi espanolaisiin rivitaloihin, repivät ihoa jalkapohjistaan ja voimaantuvat kasvattamalla hännän. Susiluodon teksteistä voi ammentaa paljon, mutta yksi tähän oppaaseen sopiva tapa on lukea niitä sukupuolittuneen alistamisen kuvauksena. Se tapa, jolla puhumme naisista (ja miehistä), vaikuttaa konkreettisesti myös todellisten naisten (ja miesten) elämään.

Sukupuolta voi tarkastella monesta eri tulokulmasta: vaikkapa kulttuurisesti, juridisesti, biologisesti ja sosiaalisesti. Olennaisinta on sen kokemuksellisuus: jokaisella on oikeus määritellä sukupuolensa itse. Meihin kuitenkin vaikuttavat esimerkiksi lukuisat kulttuuriset ja sosiaaliset normit, jotka ohjaavat sitä, miten sukupuolesta ajatteleme. Nämä heijastuvat myös tapaamme puhua.

Suomen kieltä pidetään usein sukupuolineutraalina, koska meillä ei ole sukupuolittuneita persoonapronomineja (kuten englannin *he* ja *she*) eikä substantiiveja jaotella feminiineihin ja maskuliineihin

(kuten vaikka espanjan ja saksan kielessä). Tämä on kuitenkin vain pieni osa totuutta, ja myös suomessa on paljon sukupuolittuneita rakenteita ja puhetapoja.

Kielentutkija Mila Engelberg puhuu suomen kielen *seksismistä* tarkoittaessaan sellaista kielenkäyttöä, joka asettaa sukupuolet eriarvoiseen asemaan esimerkiksi alentamalla, stereotypisoimalla tai tekemällä näkymättömäksi. Tämä voi olla hyvinkin räikeää tai huomaamattomampaa. Engelbergin mukaan kielellinen seksismi kohdistuu useimmiten naiseen ja nivoutuu heteroseksismiin tai heteronormatiivisuuteen. Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan sellaista ajattelua, jossa oletetaan, että sukupuolia on luonnostaan vain kaksi (nainen ja mies) ja että näiden välinen seksuaalisuus on ainoa luonnollinen seksuaalisuuden muoto. Tällaisessa ajattelussa nainen ja mies usein nähdään stereotyyppisesti toisiaan täydentäviksi *sukupuoliksi*, eikä tämän jaon ulkopuolella voi kukaan olla.

Ensimmäinen askel kohti sukupuolittietoista kielenkäyttöä olisiikin ymmärtää, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi ja että tämän tulee näkyä myös sanavalinnoissa. Sen sijaan, että puhumme malleista tai vastakkaisista sukupuolista, voimme helposti puhua

kaikista sukupuolista. Niin ikään puheen voi aloittaa ”hyvät naiset ja herrat”-mantran sijaan vaikkapa ”hyvät kuulijat”, ”läsnäolijat”, ”ystävät” tai vasemmistolaisissa ympäristöissä ”toverit”. Tarkastelen sukupuolivähemmistöihin liittyviä kysymyksiä tarkemmin seuraavassa luvussa.

Lisäksi on syytä miettiä, milloin sukupuoli on ylipäätään syytä mainita. Suomenkin kielelle on tyypillistä niin sanottu epäsymmetrinen sukupuolittaminen eli se, että sukupuolittamaton henkilö tulkitaan mieheksi ja naiseus pitää erikseen merkitä sukupuolittavalla etuliitteellä. Tyypillinen esimerkki tästä ovat urheilijat: usein puhutaan esimerkiksi jalkapalloilijoista ja naisjalkapalloilijoista. Tällainen nais-etuliite vaikuttaa vähäntelevältä lisukkeelta, jolla korostetaan naisurheilun toissijaisuutta suhteessa miesten urheiluun. Parempi ratkaisu olisikin puhua vain jalkapalloilijoista (ja jalkapallosta) ja mainita sukupuoli vain silloin,

kun se on asian ymmärtämisen kannalta olennaista – esimerkiksi puhuttaessa joko miesten tai naisten arvokisoista. Ylipäätään etuliitteitä tulisi käyttää joko molempia tai ei lainkaan.

Tietenkin on tilanteita, joissa sukupuolen mainitsemisella on viestinnällistä arvoa. Esimerkiksi Tarja Halosesta puhuttaessa voi mainiosti todeta hänen olleen Suomen ensimmäinen naispresidentti, mutta jos valitsemme tulevaisuudessa toisenkin naisen presidentiksi, on hänestä syytä puhua vain presidenttinä. Lisäksi esimerkiksi politiikassa monet kysymykset ovat aidosti sukupuolittuneita niin, että jos emme niiden yhteydessä puhu sukupuolista niiden nimillä, jää asian käsittely vajaaksi. Tyypillinen esimerkki tästä on työelämä. ”Naisen euro” on edelleen ilmaisuvoimainen käsite puhuttaessa sukupuolittuneista palkkaeroista, ja koska Suomessa työelämän segregatio (alojen ja ammattien jakautuminen sukupuolen mukaan)

on poikkeuksellisen voimakasta, on meidän myös voitava puhua siitä, miten naiset ja miehet työelämään asettuvat. Ilman asioista oikeilla nimillä puhumista on eriytyneisiin työmarkkinoihin hankala puuttua, ja sukupuolineutraaliuden sijaan onkin pyrittävä sukupuolitietoisuuteen: sukupuolen nostamiseen esiin silloin – ja vain silloin – kun sillä on merkitystä.

Epäsymmetrisen sukupuolitamisen lisäksi toinen vältettävä kielellinen syrjinnän muoto on niin sanottu yleispätevä maskuliinisuus, jossa miessukupuolesta tehdään ihmisyyden normi. Tämä näkyy ilmauksissa kuten ”muina miehinä”, ”vihamies” tai ”jokamiehen oikeudet”. Esimerkiksi tarkoitettaessa ketä tahansa tavanomaista ihmistä, kannattaa ”kadunmiehen” tai ”jokamiehen” sijaan puhua vaikka rivikansalaisesta.

Sukupuoliin kytkeytyy monia kulttuurisia stereotyyppioita, joita on viestinnällä turhankin helppo uusintaa. Esimerkiksi kehottamalla kaveria ”kestämään kuin mies” annamme ymmärtää, etteivät miehyyteen kuulu minkäänlaiset heik-

kouden tai herkkyyden ilmaisut – toksista eli myrkyllistä maskuliinisuutta tyypillisimmillään. Samoin kehottamalla huonosti pelannutta miesurheilijaa painumaan hamekangasostoksille samastamme kehnon suoriutumisen naissukupuoleen. Lentävät lauseet heijastavat kulttuurisia mielikuvia toivottavasta sukupuolen ilmaisusta: mies on rohkea, voimakas eikä ilmaise tunteitaan siinä, missä nainen määrittänyt tämän vastakohtaksi. Tällaiset normit tulee purkaa, ja kieli ja viestintä ovat ensiarvoisen tärkeitä välineitä näihin talkoisiin.

Ylipäätään puhe- ja kulttuurissamme miehisiksi määrittyvät asiat mieltäytyvät usein positiivisiksi toisin kuin naiset. Nainen voi olla ”hyvä jätkä”, mutta vastaavaa myönteiseksi tarkoitettua ilmaisua toiseen suuntaan ei ole. Hyväksi jätkäksi tunnustautuminen on naisellekin kaksiteräinen miekka: toisaalta esimerkiksi miesvaltaisessa työympäristössä nimitystä käytetään usein kuvaamaan hyvää sopeutumista porukkaan, mutta toisaalta oman sukupuolen mitätöiminen ei ole reilua. Tällaiset nimitykset

paljastavat kulttuurimme sisäisen misogynian eli naisvihan: voidakseen tulla hyväksytyksi miesten kesken naisen on ikään kuin muututtava miesten kaltaiseksi. Porukkaan kuulumista ja mukavaa kumppanuutta voi kuitenkin korostaa ilman sukupuolittamistakin.

Tytöttelyn (ks. laatikko sivulla 30) kaltainen, usein huomaamaton tapa on naisten kutsuminen etunimillä, miesten sukunimillä. Ilmiö näkyy erityisen selvästi politiikassa, jossa pääministeriä saatetaan tituleerata joko tavallisesti Sannaksi tai virallisemmin Sipiläksi. Etenkin epävirallisessa kielenkäytössä, kuten sosiaalisessa mediasa, etunimien käyttö on tyypillinen tapa vähätellä. (Marinin hallituksen kutsuminen ”huulipuna-” tai ”tyttöhallitukseksi” on ilmiön toinen ilmentymä, jossa pyritään käyttämään poliitikkojen sukupuolta heidän kyvyttömyytensä osoittajana.) Toki tässäkin konteksti ja puheen sävy merkitsee: etunimittely voi olla myös tavallisuuden ja ystävällisyyden merkki. Ylipäätään ihmisten nimiä käytettäessä niitä olisi syytä käyttää tasapuolisesti: esimerkiksi virallisissa tiedotteissa kirjata jokaisen etu- ja sukunimi näkyviin.

Kenties karkein ja helpoimmin havaittava esimerkki seksistisestä kielestä ovat ronskit vitsit ja kak-

simieliset jutut. Raja sille, milloin hauska huumori muuttuu epämiellyttäväksi, on tilannesidonnainen, ja siksi härskiyksien suhteen on oltava varovainen. Tutussa ympäristössä ystävien kesken vitsailu on tietenkin sopivaa, mutta esimerkiksi työpaikalla rasvaiset jutut saattavat luoda epämiellyttävää ilmapiiriä. On suotavaa pyrkiä olemaan loukkaamatta ketään henkilökohtaisesti, ja jos joku närkästyty hauskaksi tarkoitettusta lohkaisusta, ei reaktiosta pidä suuttua vaan ottaa opikseen. Lisäksi vitseihin pätee sama sääntö kuin moneen muuhunkin kielenkäytön tapaan: itsestä ja omasta viiteryhmästä saa puhua vapaammin kuin muista.

Suomen kieleenkin on viime vuosina syntynyt tapa puhua nais- ja miesoletetuista. Näitä termejä käytetään usein väärin ja myös sellaisissa tilanteissa, joissa voisi aivan hyvin puhua naisista ja miehistä. Nyrkkisäännöksi sopii se, että jos henkilön sukupuoli tiedetään ja sen mainitseminen on tarkoituksenmukaista, sen voi sanoa ilman olettamista. Oletettu-termit kuuluvatkin nimenomaan tilanteisiin, joissa henkilön sukupuolesta tehdään olettamuksia sukupuolen ilmaisun ja/tai ulkonäön perusteella. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa kuvien alt-teksteissä (vaihtoehtoisissa teksteissä

näkövammaisten lukulaitteita varten) voi olla tarpeen kuvailla kuvissa olevien henkilöiden sukupuolta olettamusten kautta. Niin ikään se sopii tilanteisiin, joissa sukupuolittuneet oletukset määrittelevät sen, miten ihmistä kohdellaan. Setan viestinnän asiantuntijan Eliisa Alatalon mukaan nais- ja miesolettetu ovat vielä monille uusia käsitteitä arkikielessä ja niitä käytetään välillä liikaa tai väärin. Hän toivoo, että ne ovat siirtymävaihe matkalla kohti aidosti inklusiivista viestintää.

Vaikka suomen kielessä ei olekaan substantiivien sukuja, sillä pystyy sukupuolittamaan myös esineitä puhumalla esimerkiksi

tyttöjen ja poikien leluista tai naisten ja miesten vaatteista. Tämä on täysin turhaa: lapset voivat leikkiä aivan sellaisilla leluilla kuin haluavat ja vaatteiden valinnassakin kannattaa antaa enemmän painoarvoa sopivuudelle, mukavuudelle ja esteettiselle miellyttävyydelle. Esineiden sukupuolittaminen ei ole yhdentekevää, koska sillä on konkreettisia vaikutuksia. Esimerkiksi taitoluisteleviin poikiin kohdistuu usein muutenkin ennakoluuloja, eikä tilannetta helppota lainkaan sitkeä tapa puhua taitoluistimista tyttöjen luistimina. Niin ikään jääkiekkoilevat tytöt eivät käytä poikien luistimia vaan hokkareita.

SUKUPOULINEUTRAALIT TEHTÄVÄNIMIKKEET

Eräs varsin arkipäiväinen kielellisen seksismin muoto ovat sukupuolittuneet ammattinimikkeet, kuten lentoemäntä, lakimies, luottamusmies, kirkkoherra tai virkamies. Suurin osa näistä on maskuliinisia. Sukupuolittuneisiin nimikkeisiin liittyy useita ongelmia, joista keskeisin on se, että nimikkeet muovaavat mielikuvia kyseisen ammatin tai toimen harjoittajista ja voivat jopa ohjata yksilöiden ammatinvalintaa. Näihin liittyy myös sukupuolittuneita valta-asemia: miehiset nimikkeet voivat siirtyä myös naisille muttei päinvastoin. Meillä on ollut pitkään naispuolisia luottamusmiehiä, mutta ajatus miespuolisesta karjakosta kuulostaa

kehnoilta ja seksistiseltä Suomi-filmiltä. Miespuolisia karjakoita kutsutaankin karjanhoitajiksi, ja miespuoliset lentoemännät ovat stuertteja. Miehinen nimike kantaa mukanaan myös maskuliinista valtaa siinä, missä feminiinisellä ilmauksella ei ole samaa yhteiskunnallista voimaa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta onkin suosittanut, että uusia tehtävänimikkeitä luotaessa olisi pyrittävä sukupuoli-neutraaliuteen niin, että sama nimike kävisi kaikille sukupuolille. Kouluisäntä/-emäntä- tai esimies/-nainen -tyyppiset ilmaukset ovat sukupuolittunutta nimikettä parempi ratkaisu, mutta ne eivät korjaa ongelmaa kokonaan: ne sulkevat piiristään esimerkiksi muunsukupuoliset.

Myös jo käytössä olleita nimikkeitä voi korjata neutraaleiksi: esimerkiksi lakimies muuttuu vaivatta juristiksi, lehtimies toimittajaksi ja tiedemies tutkijaksi. Suomen kieli on tässä mukavan joustava, ja uusia nimikkeitä voi synnyttää hyvinkin luovasti. Lisäksi uudet nimikkeet ovat usein alkuperäistä informatiivisempia. Titteli "lautamies" ei kerro työn sisällöstä paljoakaan, sen sijaan "maallikkotuomari" paljastaa heti, mistä on kyse. Nimikkeitä voi rakentaa monella muullakin tapaa kuin vaihtamalla mies-pääte henkilöksi. Tällaiset muutokset ovat usein kömpelöitä ja keinotekoisia oloisia. Toki osa henkilöpäätteistä on jo vakiintunut yleiseen käyttöön (kuten esihenkilö), eikä niiden välttämiseen ole syytä.

Etenkin ammattinimikkeillä voi olla myös piilosukupuoli. Eri-laiset apulais- ja avustaja -nimikkeet ovat olleet yleisiä etenkin pienipalkkaisissa naisten töissä, ja ne luovat helposti mielikuvaa yksinkertaisesta ja tehtävänkuvaltaan ei järin vaativasta työstä. Mielikuvat saattavat vaikuttaa jopa työehtoihin ja palkkaneuvotteluihin. Ongelmaa on onneksi alettu jo tunnistaa, ja esimerkiksi koulunkäyntiavustajista puhutaan nykyään jo usein koulunkäynninohjaajina – mikä kuvaa työn sisältöäkin paremmin.

TYTÖTTELYÄ VAI SEDITTELYÄ?

Tytöttely on syvästi kulttuurisiin valtahierarkioihin kietoutuva tapa alentaa naisia. Sukupuolentutkija Marja Peltola on todennut², ettei tyttö-sanassa itsessään ole mitään vikaa, vaan kyse on siitä, millaisen viestin se sosiaalisessa tilanteessa välittää. Jos tytöttelyä käytetään pönkittämään omaa valta-asemaa suhteessa tytöteltyyn, se on ongelmallista.

Viime aikoina on etenkin sosiaalisessa mediassa yleistynyt puhe setämiehistä, ja moni mielellään rinnastaisi sedittelyn tytöttelyn miehiseksi vastinpariksi. Rinnastus on kuitenkin vallan näkökulmasta ongelmallinen. Tytöttelyn kohteeksi joutuvat usein naiset, jotka tavalla tai toisella pyrkivät murtautumaan miehiseksi koetuille elämänalueille, kuten politiikkaan tai johdaviin aseisiin työelämässä. Tällöin tytöttelyn tarkoituksena on palauttaa nainen ruotuun ja osoittaa hänelle oma paikkansa. Oli tällaisen tytöttelyn tarkoitus mikä hyvänsä, se on kulttuurisena käytäntönä aina halventava ja naisia alistava.

Setämieheksi taas kutsutaan tavallisesti heitä, jotka *tytöttelevät*: siis omia etuoikeuksiaan tunnistamattomia, usein keski-ikäisiä tai vanhempia hyväosaisia miehiä. Kuvaan saattavat kuulua konservatiivinen maailmankuva, seksistiset vitsit, taantumukselliset näkemykset ja kyvyttömyys ymmärtää maailman muuttumista. Siinä, missä tytöttelyn kohde on vallankäytön uhri, setämies on perusteettoman valta-aseman karikatyyri ja setämieheksi nimittely klassinen ”punch-up” – komiikan tekeminen pilkkaamalla ylöspäin, hyvässä yhteiskunnallisessa

---

2 Aliisa Salminen: ”Tytöttelyyn voi olla vaikea puuttua saamatta telaketjufeministin leimaa” – Vähättelevä puhe ei lopu yhdessä yössä, mutta muutos voi alkaa kunkin omasta puhetavasta. [Tuni.fi](https://www.tuni.fi).

<https://www.tuni.fi/moreenimedia/2021/09/23/tytottelyyn-voi-olla-vaikea-puuttua-saamatta-telaketjufeministin-leimaa-vahatteleva-puhe-ei-lopu-yhdessa-yossa-mutta-muutos-voi-alkaa-kunkin-omasta-puhetavasta/>

asemassa olevia. Näiden rinnastaminen samantasoisiksi solvauksiksi osoittaa ymmärtämättömyyttä kulttuurisista valta-hierarkioista.

Paitsi että työttölyyn tulee puuttua, on myös tärkeää murtaa tyttöyteen liitettyjä stereotyyppioita ja kielteisiä mielikuvia. Se, että tyttöä ylipäättään voidaan käyttää solvaavana nimityksenä, kertoo paljon: vastaavaa puhetapaa koskemaan aikuisia miehiä ei ainakaan yleisessä käytössä ole.

SUKUPUOLEN PERFORMATIIVISUUS JA PRONOMINIT

.....

Etenkin Twitterissä mutta myös esimerkiksi LinkedInissä on viime vuosina yleistynyt tapa kirjata näkyviin käyttämänsä englanninkieliset pronomininit (she/her, he/him, they/them). Käytäntö on hyvä ja sille on lukuisia perusteita. Ensiksikin englanniksi ihmistä on hankala puhutella tietämättä hänen sukupuoltaan: pronominien kertominen helpottaa näin kanssakäymistä. Vaikka ihminen asioisikin somessa pääasiassa suomeksi, mahdollisuus kansainväliseen vuorovaikutukseen on kohteliasta pitää avoinna.

Toisekseen asialla on filosofisempi ja poliittisempi puoli. Filosofi ja politiikan teoreetikko Judith Butler on kirjoittanut paljon sukupuolen performatiivisuudesta, jolla tarkoitetaan sitä, ettei sukupuoli ole pysyvä ja kuin itsestään olemassa oleva vaan sitä tuotetaan ja rakennetaan jatkuvasti uudestaan sanoissa ja teoissa. Tämän oppaan teeman kannalta ajatus performatiivisuudesta on hyödyllinen: käyttämällä syrjimätöntä kieltä tulemme samalla muokanneeksi myös maailmaa parempaan ja yhdenvertaisempaan suuntaan. Pronominikysymyksen kannalta ajatus performatiivisuudesta on kuitenkin aivan erityisen hedelmällinen.

Joku saattaisi ihmetellä, miksi nimensä ja profiilikuvansa perusteella vaikkapa itsestään selvästi nainen kirjaa she/her-pronominin Twitter-bioonsa. Kyse onkin siitä, että haastetaan näiden pitämistä itsestäänselvyyksinä: tietynlaisesta nimestä tai ulkomuodosta ei automaattisesti seuraa tietynlainen sukupuoli. Lisäksi kohtelemalla erilaisia pronomini-merkintöjä ja siten sukupuolen ilmaisuja yhdenvertaisesti hahmotamme niiden kaikkien olevan yhtä lailla kulttuurisesti rakentuneita. Vierauden vuoksi kenties oudolta vaikuttava, ei-binäärisyyttä ilmentävä they/them ei ole yhtään sen keinotekoisempi kuin ”perinteisemmät” pronominin. Kirjaamalla pronominit ylös sukupuolestamme riippumatta alleviivaamme kulttuuristen oletusarvojen keinotekoisuutta ja avaamme myös tilaa toisenlaisille sukupuolen ilmaisuille. Tämä on poliittinen teko.

”FEMINISTISESSÄ JÄRJESTÖSSÄ TERMIEN POHTIMINEN ON ITSESTÄÄNSELVYYS”

”Kielen ja viestinnän kysymykset ovat tärkeitä järjestötyössä ja kansalaisaktiivisissa, koska kieli rakentaa todellisuutta. Kieli voi tehdä yhteiskunnasta oikeudenmukaisemman ja feministisemmän tai se voi uusintaa sortavia rakenteita. Kielen ja viestinnän tulee myös olla saavutettavaa. Saavutettavuus on myös tärkeää oikeudenmukaisuuden ja feministisen tulokulman kannalta.

Ainakin Vasemmistonaisissa tästä aiheesta keskustellaan jatkuvasti. Keskustelemme käytettävistä termeistä ja tasapainoilemme sen kanssa, että termit ovat varmasti oikein ja samalla saavutettavia. Varmaan joissain järjestöissä ei ole osaamisresursseja tähän pohdintaan. Mutta feministisessä naisjärjestössä sellainen on suht itsestään selvää.

Sukupuolittuneen kielen ja viestinnän kysymykset tulevat työssäni vastaan jatkuvasti esimerkiksi sitä kautta, että miten puhumme naisista mahdollisimman intersektionaalisesti huomioiden esimerkiksi transnaiset. Hyvä esimerkki on se, että olemme paljon pohtineet sitä, miten viestimme vaalituestamme, joka on tarkoitettu ehdokkaana oleville naisille ja muille ei-miehille. Emme halua puhua ei-miehistä, koska se ei terminä avaudu kaikille. Samoin termi ei-binääriset voi olla hankala ymmärtää. Olemme tasapainotelleet vähän eri termien välillä tässä.”

Milla Pyykkönen, naispoliittinen asiantuntija

Sateenkaari- tietoinen kieli

Ehkä mummot tiesivät tämänkin asian parhaiten! Kun mummo kysyy "noh, onko sinulle kaveria löytynyt", on se todella normeista vapaa tapa kysyä seurusteluksia.

Raisa Omaheimo³

En mä nainen ole. Mua ärsyttää, jos mua kutsutaan naiseksi. En halua mitään uutta laatikkoa, kun olen tässä ihanassa avoimessa tilassani, joka on mukava ja vapaa ja määrittelemätön.

Kimmo Näkymätön sukupuoli -kirjassa

---

3 Raisa Omaheimon kolumni: Jouduin kerran vahingossa kaappiin ja siellä oli tunkkaista ja ahdasta. [yle.fi. https://yle.fi/uuuuiset/3-12178760](https://yle.fi/uuuuiset/3-12178760)

Sateenkaari-ihmisillä tarkoitetaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Se on kattokäsite, jonka alle mahtuu monenlaisia identiteettejä ja myös monenlaisia kielellisen syrjinnän mahdollisuuksia. Vaikka käsittelen tässä luvussa eri vähemmistöjä yhdessä, on tärkeää ymmärtää, että monet sarron muodot näyttävät eri vähemmistöille eri tavoin. Ihmiset voivat myös kuulua useaan vähemmistöryhmään samanaikaisesti.

Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, jotka poikkeavat heteronormista. Näitä ovat esimerkiksi homot, lesbot, bi-, pan- ja aseksuaalit. Sukupuolivähemmistöihin taas kuuluvat ihmiset, jotka eivät ole cissukupuolisia eli joiden sukupuoli ei vastaa syntymässä määriteltä. Tällaisia ovat esimerkiksi trans-, inter- ja muunsukupuoliset. Tämän kirjan lopusta löytyvässä sanastossa selitetään nämäkin termit tarkemmin. Sateenkaari-ihmisiä koskeva kieli ja terminologia ovat muuttuneet vuosien saatossa valtavasti, ja etenkin viime vuosikymmeninä uusia termejä on syntynyt paljon kuvaamaan sellaisiakin asioita, joille ennen ei ollut sanoja. Pitkään myös esimerkiksi transsukupuolisuudesta puhuttiin harhaanjohtavasti transseksuaalisuutena, mikä näkyy

edelleen esimerkiksi transihmisiä koskevassa lainsäädännössä. Tosiassihan transsukupuolisuudella ei ole mitään tekemistä seksuaalisuuden kanssa.

Avainasia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa on tiedostaa normit ja pyrkiä niitä kielenkäytössään purkamaan. Edellisessä luvussa oli jo puhe siitä, miten erilaiset sukupuolitetut nimikkeet syrjivät niitä, jotka eivät koe nimettyä sukupuolta omakseen, tai miten tervehdys ”hyvät naiset ja herrat” tosiasiassa sortaa ei-binäärisiä ihmisiä. Hetero- ja cisnormi ovat kulttuurissamme niin voimakkaita, että niiden tunnistaminen ei ole aina aivan helppoa vaan sitä on erikseen harjoiteltava. Usein kuulee puhuttavan cissukupuolisista ”normaaleina”, ”tavallisina” tai ”oikeina naisina ja miehinä”: tämä on nimenomaan cisnormatiivista ajattelua, jota pitäisi purkaa eikä vahvistaa. Jokainen sukupuoli on ihan yhtä normaali, oikea ja hyvä.

Normeja purkavasta näkökulmasta on tärkeää välttää vastakkainasetteluja ja kaksinapaista ajattelua. On viisaampaa puhua seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta kuin toisenlaisuudesta tai poikkeavuudesta: nuo ilmaukset sisältävät oletuksen jostain normista, josta poiketaan.

Niin ikään voi puhua sukupuolen moninaisuudesta tai kaikista sukupuolista. Mikään näistä ilmauksista ei lyö lukkoon erilaisten suuntautumisten tai sukupuolten määrää.

Niin ikään on olennaista puhua kaikista sukupuolista tasa-arvoisesti. Usein näkee puhuttavan trans- ja muunsukupuolisten ”sukupuoli-identiteetistä” tai sukupuolen kokemuksesta silloinkin, kun cisnaisista ja -miehistä puhutaan vain sukupuolena. Trans- ja muunsukupuolisten sukupuoli on aivan yhtä lailla ”oikea” kuin cissukupuolistenkin, eikä sitä ole syytä loiventaa. Jos identiteeteistä ja kokemuksesta haluaa puhua, on terminologia laajennettava koskemaan kaikkia sukupuolia, ei vain vähemmistöjä.

Kulttuurinen cisnormi tekee näkymättömäksi myös ihmisten kehojen moninaisuuden. Puhumme helposti yleistävästi vaikkapa ”naistenvaivoista” tarkoittaessamme kuukautiskipuja tai PMS-oireita. Kuitenkin on monia naisia, joilla ei ole kuukautisia, ja toisaalta

kaikki menstruovat eivät ole naisia. Jos tarkoituksena on puhua kuukautisiin liittyvistä kysymyksistä, ei niitä ole tarpeen sukupuolittaa⁴. Aivan hyvin voi puhua vaikkapa menstruovista ihmisistä tai sellaisista ihmisistä, joilla on kuukautiset.

Kenenkään sukupuolta tai seksuaalisuutta ei tule olettaa ulkonäön, pukeutumisen tai nimen perusteella. Suomen kielen sukupuolittamattomat persoonapronomit tekevät tästä meille helpompaa kuin monien muiden kielten puhujille. Jos joudut käyttämään paljon englantia, harjoittele yksikkömuotoisen they-pronominin (*singular they*) käyttö. Se on monille tuttuja he or she- tai his or her -litanioita parempi vaihtoehto, ja sisältää myös binääriin ulkopuoliset. Esimerkiksi tilaisuuksissa puheenvuoroja vieraille ihmisille jaettaessa ”nainen takarivissä” -tyyppisten muotoilujen sijaan voi mainita vaikkapa henkilön paidan värin tai onko hänellä silmälasit. Tuttujen ihmisten ollessa kyseessä

---

4 On tietenkin tilanteita, joissa asioiden sukupuolittaminen on poliittisesti järkevää. Tästä voi puhua strategisena essentialismina, jota käsitellään tarkemmin antirasistista kieltä koskevassa luvussa. Esimerkiksi aborttikysymys voi olla viisasta kehystää naiskysymykseksi, jos se halutaan nostaa esimerkiksi jonkin tietyn maan naisvihamielisestä politiikasta tai lainsäädännöstä. Puhuttaessa aborttioikeudesta sinänsä sitä ei kuitenkaan ole tarpeen sukupuolittaa, asia tulee selväksi ilmankin.

on luonnollisesti parasta käyttää kutsumanimiä⁵.

Sukupuolen perusteella ei myöskään tule olettaa seksuaalisuutta. Transihmiset voivat olla aivan yhtä lailla heteroita, homoja tai panseksuaalisia, samoin intersukupuoliset. Vähemmistöstatus toisaalla ei tarkoita automaattisesti vähemmistöön kuulumista muualla.

Sellaisia perheitä, joissa yksi tai useampi aikuinen kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, kutsutaan sateenkaariperheiksi. Heidän olemassaolonsa on hyvä huomioida myös perheistä puhuttaessa: kaikilla lapsilla ei ole yhtä isää ja yhtä äitiä, vaan äitejä ja/tai isiä voi olla useita eivätkä kaikki lasten huoltajat edes käytä näitä nimikkeitä. Jos lapsen vanhemman/vanhempien sukupuolta ja suhdestatusta ei tiedä, on korrektaa puhua juuri vanhemmista tai huoltajista. Toki jos sukupuolet ja käytetyt nimikkeet ovat tiedossa, niitä sopii kyseisten ihmisten kohdalla käyttää.

Sateenkaari-ihmiset kohtaavat usein arjessaan mikroaggressioita.

Niillä tarkoitetaan sellaista viestintää, joka vähättelee ja/tai stereotypisoi jonkin ryhmän jäseniä toisetta heidät. Mikroaggressioita voi olla joskus hankala tunnistaa siksikin, ettei niitä ole aina tarkoitettu pahantahtoiseksi. Jos vaikka kehaisee työkaverihomon tyylikästä asua ja toteaa, miten te homot sitten aina olette niin hyvin pukeutuneita, tulee yleistäneeksi kaikki homot samanlaisiksi. Tyyliä voi ihastella ilman stereotypisioivia viittauksiakin. Niin ikään avoimesti transsukupuoliselle ihmiselle ei tule sanoa mukamas kehuna, ettei hän näytä transihmiseltä.

Erityisen epämiellyttävä mikroaggression muoto on väärinsukupuolittaminen, jota voi pitää verbaalisena ja sosiaalisena väkivaltana etenkin, jos se on tietoisista ja jatkuvaa – jolloin se on myös laittonta häirintää, johon on puututtava. Väärinsukupuolittaminen voi olla ihmiselle todella loukkaavaa ja ahdistavaa, eikä cissukupuolisilla ole oikeutta väheksyä tätä kokemusta. Transihmisellä on oikeus tulla kohdatuksi oikeassa suku-

---

5 Usein kuulee puhuttavan, miten sukupuolisensitiivisen kasvatuksen vuoksi lapsista ei muka saisi enää puhua tyttöinä tai poikina. Tietenkin saa: kyse onkin siitä, miten tytöistä ja pojista puhutaan ja millaisissa yhteyksissä. Esimerkiksi leikkejä ja värejä on turha sukupuolittaa, eikä lapsiryhmiä kannata jakaa oletetun sukupuolen vaan jonkin muun erottelijan mukaan. Lasten ja nuorten kohdallakin tärkein ohje on kunnioittaa lapsen omaa kokemusta, ja helpoin tapa välttää sukupuolittamisen sudenkuopat on kutsua heitä etunimillä.

puolessaan: jos joku esimerkiksi kertoo olevansa transnainen, häntä ei missään nimessä saa kuvata ”oikeasti mieheksi” vaan hänen naiseuttaan on kunnioitettava. Transtaustaisuutta ei myöskään saa tuoda esiin, ellei ihminen sitä itse tee. Jokaisella on oikeus kertoa itsestään juuri niin paljon kuin haluaa, ja kaappien ovien raottelu kuuluu ainoastaan sille ihmiselle, jota asia suoraan koskee.

Häirinnäksi katsotaan myös deadnamen tietoinen ja pahan- tahtoinen toistuva käyttö. Deadnamella tarkoitetaan nimeä, jota ihminen ei enää esimerkiksi sukupuolta korjattuaan käytä. Kansalaistoiminnassa on tärkeää ja koh- teliasta käyttää ihmisestä myös sitä kutsumanimeä, jota hän haluaa käytettävän, ja sen voi hyvin merkitä myös esimerkiksi järjestön jäsenrekisteriin. Erityisesti nuorten kohdalla nimiasiat on otettava huomioon nopeasti.

Ihmisen kokemus omasta su- kupuolestaan ja/tai seksuaalisesta suuntautumisestaan voi muuttua ajan myötä monestakin syystä. Esimerkiksi aseksuaalisuudesta tai muunsukupuolisuudesta ei pari- kymmentä vuotta sitten puhuttu juuri lainkaan eikä niille ollut sano- ja, joten on täysin ymmärrettävää, että viime vuosituhanella kasva- neet löytävät nimen kokemuksel-

leen vasta aikuisella iällä. Tämä ei ole huomionhakuisuutta, eri- koisuudentavoittelua tai trendien perässä juoksemista, vaan ihana ja voimaannuttava asia, jota ulkopuo- listen tulee kunnioittaa. Jokaisel- la on myös oikeus kyseenalaistaa oma identiteettinsä, kuului sitten enemmistöön tai vähemmistöön. Tällainen uudelleenmäärittelyn prosessi ei tee identiteetistä vä- hemmän totta.

Keskustelu etenkin sukupuoli- vähemmistöistä on lisääntynyt vii- me aikoina, ja se on vain ja ainoas- taan hyvä asia: ihmiset tarvitsevat samastumisen paikkoja ja sanoja kuvaamaan omaa kokemustaan. Valitettavasti samalla on lisään- tynyt myös asiaton vitsailu suku- puolivähemmistöjen kustannuk- sella. Moni on varmasti törmännyt huonoon vitsiin identifioitumisesta taisteluhelikopteriksi: vitsi on alun perin amerikkalaista alkuperää ja levinnyt netissä maailmanlaajui- seksi. Ennen kuin viljelee tällaisia huumoriksi tarkoitettuja letkau- tuksia, kannattaa miettiä, miltä itsestä tuntuisi, jos omaa suku- puolta ei tunnustettaisi yhteiskun- nassa ja kaiken lisäksi siitä myös laskettaisiin ilkeää leikkiä. Vitsai- lun tarkoitushan on nimenomaan mitätöidä sukupuoli- vähemmistö- jen oikeus olemassaoloon, ja vaik- ka se saattaa tuntua viattomalta,

sillä on myös todellisia vaikutuksia ihmisten elämään. Jos ei kykene vitsailemaan ilman vähemmistö-

jen loukkaamista, kannattaa olla vitsailematta kokonaan.

MIKÄ IHMEEN KIRJAINMAFIA?

.....

Sateenkaari-ihmisiin viitataan usein erilaisilla kirjainyhdistelmillä. Näillä on sekä hyviä että huonoja puolia, ja vähemmistöjen tasa-arvoa puolustava Seta suositteleeikin käyttämään mieluummin joko termiä "seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt" tai jotain sateenkaarialkuista ilmaisua.

Nykyään useimmin käytetty kirjainyhdistelmä on joko hlbtiqa+/lhbtiqa+ (suomeksi) tai glbtiqa+/lgbtiqa+ (englanniksi). Kirjaimet tarkoittavat homoa, lesboa (tai päinvastaisessa järjestyksessä), biseksuaalia, transsukupuolista, intersukupuolista, queeria ja aseksuaalia/aromanttista/agenderiä. Joskus listaan lisätään myös p-kirjain kuvaamaan panseksuaalisuutta. Plus listan perässä merkitsee kaikkia sellaisia ihmisiä, jotka identifioituvat sateenkaari-ihmisiksi mutta eivät sovi listattuihin kategorioihin.

Kirjainlitanoiden hyvä puoli on se, että niillä voidaan tehdä vähemmistöidentiteettejä näkyviksi ja osoittaa liittolaisuutta. Sateenkaariyhteisössä esimerkiksi on kiistelty aseksuaalien asemasta osana vähemmistöjä, ja merkitsemällä a-kirjaimen näkyviin voi osoittaa tukevansa acejen roolia yhteisössä. Toisaalta niillä voidaan tehdä myös sortavaa politiikkaa. Viime aikoina etenkin englanninkielisissä yhteisöissä on alkanut näkyä lyhennettä "lgb", josta transihmiset on tarkoituksellisesti jätetty pois.

Kirjainten ongelmana on myös se, ettei mikään lista voi olla täysin kattava. Niin ikään litaniat voidaan kokea hankaliksi sekä käyttää että ymmärtää. Viisaampaa olisikin puhua sateenkaari-ihmisistä tai vähemmistöistä, tai jos tarkoitetaan jotain tiettyä vähemmistöryhmää, nimetä se erikseen.

“VIRHEIDEN PELKO EI SAA ESTÄÄ VÄHEMMISTÖKYSYMYKSISTÄ PUHUMISTA”

“Syrjimättömän kielen merkitystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille voi tarkastella historiallisesti. Aikaisemmin sanoja ja käsitteitä ei ole ollut tai ne ovat olleet leimaavia, mutta vähitellen myös kieli on mukautunut tunnistamaan erilaisia identiteettejä. Näkymättömyys on ollut taakka monille vähemmistöille, ja lähtökohtaisesti ihmiset haluavat tulla kohdatuiksi siinä sukupuolella ja identiteetissä, mitä kulloinkin edustavat. Nytkin on luotu sellaisia käsitteitä, jotka eivät patologisoi tai leimaa vähemmistöjen edustajia poikkeaviksi tai erilaisiksi. Niitä tarvitaan myös erottelemaan ihmisryhmiä: monet sekoittavat esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, jotka ovat eri asia ja joilla on erilaisia tarpeita.

Kaikissa ihmisyhteisöissä ihmiset tapaavat määritellä omia identiteettejään. Setassa meidän tehtävänämme on sitten tuoda näitä määrittelyitä yleiseen kieleen. Me emme siis ole mikään auktoriteetti, joka keksii termejä, vaan ne tulevat ihmisiltä itseltään ja meidän on kuunneltava heitä. Ihmisellä on aina oikeus itsemäärittelyyn ja toisaalta myös olla määrittelemättä itseään. Setaa usein syytetään siitä, että me ajaisimme sukupuolineutraaliutta, mikä nyt ei pidä lainkaan paikkaansa: me haluamme sukupuolitietoisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä. Sukupuoli on monelle ihmiselle tosi tärkeä asia, ja meidän on kunnioitettava sitä, miten he itsestään puhuvat.

Työssäni viestijänä mietin sitä, miten pystyn välittämään tekstin kohderyhmälle niin, että se ymmärretään mutta asioita ei yksinkertaisteta liikaa: millaisia käsitteitä käytetään ja paljonko pitää selittää. Setalla on Sateenkaarisanasto, jonka määritelmiä itse käytämme. Ihmiset saattavat kuitenkin määritellä termejä eri tavoin, esimerkiksi käyttää sanaa seksuaalisuus seksuaalisen suuntautumisen synonyyminä, kun taas Setassa ymmärrämme seksuaalisuuden seksuaalista suuntautumista paljon laajem-

pana kokonaisuutena. Tästä syystä määrittely on tärkeää. Kun alamme käsitellä uusia asioita, joiden kanssa emme ole aiemmin olleet tekemisissä, kyse ei ole aluksi niinkään käsitteistä vaan siitä, miten ylipäätään puhutaan ja millaisella sävyllä. Haluamme olla kartalla, ettemme edistäisi stereotypisoivaa, loukkaavaa tai yksinkertaistavaa puhetta ihmisryhmistä.

Monet ihmiset arastelevat sateenkaarisanaston käyttöä virheiden pelossa. Siihen ei ole syytä: tärkeintä on hyvántahtoisuus. Kannustan ihmisiä rohkeasti puhumaan: pelko virheistä ei saisi johtaa siihen, ettei vähemmistökysymyksiä huomioida lainkaan. Olennaista on kunnioittaa ihmisten omaa itsemäärittelyä. Vaikka tarkoitus olisikin hyvä, voi silti tehdä virheitä – esimerkiksi puhua ”naisista ja transnaisista” vaikka tosiasiallisesti transnaisetkin ovat naisia. Ylipäätään ihmisiä ei pitäisi jakaa kategorioihin turhaan.

Kansalaisjärjestöissä kielen ja viestinnän kysymykset kannattaa huomioida myös strategioissa ja muissa toimintaa ohjaavissa papereissa. Sellaista ihmisyhteisöä, missä ei olisi sateenkaari-ihmisiä, ei ole olemassa, ja tämä koskee myös järjestöjä. On hyvää jäsenpalvelua huomioida myös viestinnässä jäsenistön moninaisuus.

Oman puhutavan muuttaminen voi tuntua ensin oudolta. Minustakin tuntui ensin kummalliselta puhua esihenkilöstä, mutta nyt kun siihen on tottunut, särähtää esimies korvaan. Muutokset ottavat oman aikansa eivätkä tapahdu hetkessä, ja mitä voimakkaammat normit ovat, sitä hitaampaa niitä on muuttaa.”

Eliisa Alatalo, viestinnän asiantuntija, Seta

Antirasistinen kieli

Käytän sanaa Ruskeat kuvaamaan omaa identiteettiäni, mutta myös laajemmin synonyyminä sanalle rodullistettu. Ruskea on vähän vähemmän kipeää tekevä versio rodullistetusta. Se on myös lyhyempi ja nopeampi kirjoittaa, kauniimpi ja vähemmän akateeminen. Se sopii hyvin lähiöstä kotoisin olevan työläisperheen kasvatin suuhun. Ennen kaikkea se on oma sanani, ei valkoisten tutkijoiden ja toimittajien sana kuvaamaan meitä.

...

Ruskeat on sana, johon identifioidun ja jonka koen helpottavan ilmaisuani. Se on kokoava termi, jonkinlainen sateenvarjo, yksi mahdollinen alkupiste. Toivon, että jos Ruskea ei tunnu sinulle oikealta sanalta, löydät, otat haltuun tai keksit paremman sanan, kritisoit minua ja haastat koko käsitteen. Se ei ole minulta pois. Se on tärkeää.

Koko Hubara: Ruskeat tytöt

"Mistä sinä olet alun perin kotoisin?" voi tuntua viattomalta keskustelunavaukselta. Se ei kuitenkaan ole sitä, vaan kysymyksen on sisäänrakennettu oletus, että puhuteltavan kotipaikka on jokin muu kuin Suomi. Kenenkään kansallisuutta tai kulttuuria ei tule olettaa ulkoisen olemuksen perusteella; juurten perään utelija tulee utelullaan rakentaneeksi kulttuurisia raja-aitoja sinne, missä niitä ei tarvitsisi olla.

Suomi on aina ollut monikulttuurinen maa. Paitsi, että meille on vuosisatojen saatossa muutettu kaikkialta maailmasta, maassamme elää myös kotoperäisiä vähemmistöjä, kuten saamelaiset, romanit ja tataarit. Tästä huolimatta valtaväestö on tottunut katsomaan maailmaa vain omasta näkökulmastaan, ja vähemmistöistä on puhuttu yleistävästi, jopa loukkaavasti. Monet aiemmin arkikielessä yleisesti käytetyt ilmaukset ymmärretään nykyään syrjiviksi. Esimerkiksi mustalaisista ei enää puhuta, vaan korrekti ilmaus on romani; lappalaiset taas ovat saamelaisia. Monet vähemmistöjen nimitykset ovat olleet valtaväestön käsialaa, ja on tärkeää pyrkiä käyttämään ihmisryhmistä niitä nimityksiä, joita he itse käyttävät. Myös esimerkiksi Pohjois-Ameri-

kan alkuperäiskansoista puhuttaessa ei tule puhua intiaaneista, vaan käyttää sitä nimitystä, mitä kukin heimo itsestään käyttää. Samoin eskimoa parempi nimitys on inuiitti.

Mielikuvaamme kotoperäisistä vähemmistöistä vaikuttavat suuresti erilaiset urbaanit legendat, vitsit ja myös joukkoviestinnän kultivoimat stereotyyppiat. Komiikka juovista saamelaisista tai varastelevista ja työtä vieroksuvista romaneista voi tuntua viattomalta, mutta tosiasialla se vaikuttaa suuresti valtaväestön mielikuviin. Esimerkiksi romaninuorten on ennakkoluulojen vuoksi vaikea saada jopa TET-paikkaa: kulttuuriset mielikuvat ihmisryhmistä vaikuttavat aidosti siihen, miten yksilöitä kohdellaan. Näitä puhetoimia on tärkeä haastaa ja puuttua myös huumorin varjolla tehtyyn syrjintään.

Myös kehuiksi tarkoitettut puheet voivat olla syrjiviä ja vahvistaa stereotyyppioita ryhmistä. Esimerkiksi kehumalla työteliästä romaninuorta sillä perusteella, että hänen oletetaan poikkeavan viiteryhmästään myönteisesti, tulee tosiasialla uusintaneeksi ennakkoluuloja romaneista. Taustan perusteella ei myöskään tule olettaa osaamisia tai luonteenpiirteitä, vaikka nämä olisivat positiivisia.

Myöskään ajatusta mallivähemmistöstä (*model minority*) ei tule toistaa, sillä edellä mainitun lisäksi se asettaa vähemmistöryhmät arvojärjestykseen. Mallivähemmistöllä tarkoitetaan vähemmistöryhmää, joka pärjää yhteiskunnassa joillain mittareilla (esimerkiksi kouluttautuneisuus tai työllisyys) jopa valtaväestöä paremmin. Tällainen puhe sortaa muita vähemmistöjä ja asettaa myös paineita mallivähemmistöön kuuluville.

Klassinen esimerkki sortavasta termistä on n-sana, joka puhuttaa Suomessakin vuodesta toiseen. Usein väitetään sen olleen menneinä vuosikymmeninä neutraali ilmaus, mutta tosiasiaa sitä on käytetty jo kauan myös loukkaavassa tarkoituksessa. Esimerkiksi tutkija Anna Rastas on huomauttanut, että jo 1900-luvun alun lehtiteksteissä sanaa käytettiin halventavasti ja rassistisesti, mikä heijasti sen ajan valkoisten ihmisten maailmankuvaa. Toisekseen sanojen merkitykset voivat muuttua: vaikka olettaisimmekin n-sanan olleen joskus neutraali, voimmeko olettaa samaa enää nykypäivänä? Lisäksi olennaista on se, miten puheen kohteet asian kokevat, ei valtaväestön oikeus käyttää loukkaavia sanoja. Julkisen rasismipuheen keskittyminen muutaman sanan ympärille saattaa harhauttaa kes-

kustelua lillukanvarsiin: sen sijaan, että keskustelisimme siitä, millaista maailmaa sanavalinnoillamme luomme, keskitymme valtaväestön kielellisten etuoikeuksien turvaamiseen ja rasisminvastaisten äänien naurettaviksi tekemiseen.

N-sanan käyttöä perustellaan usein myös sillä, että kyllähän esimerkiksi mustat rap-artistit käyttävät sitä. Tässä avainasia on se, että omasta viiteryhmästä saa aina puhua vapaammin kuin toisista. Omaan ryhmään kohdistuvan halventavan sanan omaksuminen osaksi omaa puheenpartta, ”haltuunotto”, on tavallista muillekin vähemmistöryhmille: esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen käyttämä ”queer” oli aiemmin ainoastaan pilkkanimitys, mutta nykyään sillä on myös positiivisia käyttötarkoituksia. Ryhmään kuulumattomien on oltava näiden käytössä silti erityisen varovainen, eikä n-sanaa tule käyttää lainkaan, jos sattuu olemaan valkoinen. Ne kuuluvat sorrettujen ryhmien oman itsemäärittelyn työkalupakkiin.

Etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana lisääntyneen maa-hanmuuton vuoksi on tullut tarpeelliseksi päivittää myös muihin kuin kotoperäisiin vähemmistöihin liittyvää terminologiaa. Nyrkisääntönä tässäkin on se, ettei

ihmisen etnisyydestä tai kansallisesta alkuperästä ole aina tarpeen puhua, vaan se tulee mainita vain silloin, kuin sillä on merkitystä. Tässä olisi hyvä pyrkiä tarkkuuteen. Usein kuulee puhuvan ihmisistä vaikkapa ”afrikkalaistaustaisina”, mutta Afrikka on valtavan manner lukuisine maineen, kulttuureineen ja kielineen. Asiallisempaa on mainita esimerkiksi turvapaikanhakijan lähtömaa tarkasti.

Maahanmuuttajaa tai maahanmuuttajataustaista käytetään usein synonyyminä ei-valkoiselle. Tämäkin on virheellistä, etenkin kun näitä termejä tavataan käyttää vain sellaisista ihmisistä, joiden juurien tulkitaan olevan Afrikassa tai Lähi-idässä. Maahanmuuttajapuhe on vallankäyttöä myös siinä, että se erottelee eri maahanmuuttajaryhmät hierarkkisesti. Vaikkapa Pohjois-Amerikasta tai muualta Euroopasta lähtöisin olevista ihmisistä puhutaan aniharvoin ”mamuina”, ennemmin kerrotaan kotimaa. Saman käytännön soisi

yleistyvän kaikkiin ihmisryhmiin.

Lisäksi sopii kysyä, kuinka pitkään ihminen on maahanmuuttaja maahan saapumisensa jälkeen ja monenteenko polveen maahanmuuttajataustaisuus ylittää. Jos ihminen itse haluaa itseään näillä sanoilla kuvata, se on tietenkin ok, mutta muuten niitä on useimmiten turha korostaa.

Maahanmuuttoterminologia ei ole aivan yksiselitteistä, mutta siinä on pari avainasiaa. Maahanmuuttaja on kattokäsite kaikille ihmisille, jotka ovat muuttaneet maasta toiseen. Se pitää sisällään niin työn, perhesyiden kuin pakolaisuuden perusteella muuttaneet. Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee kohdemaasta turvapaikkaa kansainvälisen suojelun tarpeen perusteella. Pakolainen taas on henkilö, jolla tämä suojelun tarve täyttyy esimerkiksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi.

Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia käsitellään mediassa usein ongelmalähtöisesti ja yleistävasti. Yhteiskunnallisessa keskustelussa käytetään käsitettä turvallistaminen, jolla tarkoitetaan jonkin asian kehystämistä turvallisuushaksi. Tähän vaikuttavat niin uutisoinnin kohteet, tavat kuin sanavalinnatkin. Puhumalla vaikkapa ”pakolaistulvasta” määrittelimme pakolaiset luonnonvoiman kaltaiseksi, epäinhimilliseksi masaksi, joka on torjuttava rajoilla. Samoin keskittyminen esimerkiksi joidenkin kansalaisuuksien rikollisuuteen synnyttää helposti mielikuvia kaikista maahanmuuttajista yhteiskuntakelvottomina. Turvallistamisessa fokus kääntyy kohdemaan turvallisuuteen, ei esimerkiksi sotaa pakenevien turvapaikanhakijoiden oikeuteen turvalliseen elämään. Puhetavalla voidaan myös oikeuttaa rangais- tuksia tai maahanmuuttoa koskevan lainsäädännön kiristämistä.

Laittomia siirtolaisia ei ole olemassaakaan eikä yksikään ihminen ole laitton. Jos haluaa puhua ihmisistä, joilla ei ole oleskelulupaa, on hyvä puhua paperittomista. Puhe laittomuudesta on turvallistamista ja luo mielikuvia rikollisuudesta.

Aivan oma ongelmansa on etenkin oikeistopopulististen poliitikkojen tapa pyrkiä laajenta-

maan hyväksytyjen puhetapojen kenttää raflaavilla, vihamielisillä ja stereotypisoivilla ilmaisuilla. Tätä perustellaan usein sillä, että ”sanotaan kuten asiat ovat”. Tällainen puhe on paitsi usein aidosti rasis- tista myös vastuutonta ihmisten vastakkainasettelua, joka pahim- millaan johtaa viharikoksiin. Eri- tyisen ongelmallista on se, miten julkisten puhujien, kuten poliitik- kujen, sanomiset leviävät ja rasis- tiset ilmaukset vakiintuvat osaksi arkikieltä. Näihin on voitava puut- tua sekä politiikan huipulla että ruohonjuuritasolla.

Usein kuulee ihmisten kuvaa- van omaa antirasismiaan siten, et- teivät he ”näe väriä” tarkoittaen sitä, että he kohtelevat ihmisiä sa- moin heidän ihonväristään riip- pumatta. Ajatus taustalla on tie- tenkin kaunis, mutta se sivuuttaa valtarakenteet, jotka arvottavat ih- misiiä eri tavalla sen mukaan, min- kä värinen iho heillä on. Valkoisuus on ja on ollut Suomessakin voi- makas normi, ja arkikeskustelussa usein kaikki ei-valkoiset tunnutaan mielleltävän maahanmuuttajiksi tai maahanmuuttajataustaisiksi.

Prosessia, jossa ei-valkoiset toiseutetaan ja nimetään valta- väestöstä erilliseksi ryhmäksi, voidaan kutsua rodullistamiseksi. Nykyään biologeilla on vahva yhteisymmärrys siitä, ettei ihmis-

rotuja ole olemassa biologisina ilmiöinä. Sen sijaan ne ovat olemassa sosiaalisesti: ihmiseen liitetään erilaisia ominaisuuksia riippuen hänen ihonväristään. Juuri tätä on rodullistaminen. Se tapahtuu aina valtaväestön näkökulmasta, ja siinä rodullistettuun ryhmään tai yksilöön liitetään ennakkoluuloja ja yleistyksiä. On huomattava, ettei valkoisuuskaan ole luonnostaan olemassa oleva määre, vaan myös sen rajat on piirretty kulttuurisesti. Tässä prosessissa kieli on keskeisessä asemassa, ja purkamalla alistavaa kielenkäyttöä voimme myös haastaa valtarakenteita. Rodullistettujen itsemäärittelyoikeus on erityisen tärkeää, ja samoin kuin edellisessä luvussa kuvattujen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteydessä, myös rodullistettujen omia näkökulmia on olennaista kuunnella ja antaa niille tilaa.

Rotua ja etnisyyttä käytetään usein Suomessa synonyymeinä. Tämä on kuitenkin virheellistä: etnisyys on laajempi käsite, ja se si-

sältää ihonvärin lisäksi esimerkiksi kielen, uskonnon ja kulttuurin. Tähän oppaaseen haastatteleman kielen tutkija Hai Nguyen toteaa, että rotua ihonvärin merkityksessä tulisi pitää enemmän etnisyyden osana kuin synonyyminä. Etnisyydestä puhutaan lisäksi usein vain vähemmistöjen yhteydessä, esimerkiksi puhuttaessa etnisiä ravintoloista. Kuitenkin, mikäli ymmärrämme etnisyyden merkitsevän johonkin sellaiseen ihmisryhmään kuulumista, jolla on esimerkiksi yhteinen kieli ja yhteiseksi koettua kulttuuriperintöä, emme voi poissulkea etnisyyden piiristä ketään.

Ei-valkoisella ihmisellä ei ole mitään velvollisuutta edustaa omaa (oletettua) viiteryhmäänsä tai opettaa valtaväestöön kuuluvia vähemmistöasioista. On väheksyvää olettaa esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen poliitikon olevan kiinnostunut ainoastaan maahanmuuttajien asioista tai pyytää luokan ainoaa ruskeaihoista kertomaan kokemuksistaan

rasismista. Luonnollisesti ihmisillä on oikeus puhua niin halutessaan, mutta kuten seksuaalivähemmistöjä ei tule typistää vain seksikäyttäytymiseensä, ovat rodullistetutkin paljon enemmän kuin ihonvärinsä.

Mitä termiä sitten rodullistetuista ihmisistä tulisi käyttää? Parasta on tietenkin kysyä heiltä itseltään. Ongelmalliseksi asiaa tekee kuitenkin se, että suomen kielen terminologia ei ole kovin kehittynyttä, eikä monille asioille edes ole vakiintuneita suomenkielisiä ilmauksia. Moni esimerkiksi viittaa itseensä englannista lainatulla nimikkeellä POC eli person of colour. Suomen kielessä voi puhua myös mustista tai Koko Hubaran tavoin ruskeista ihmisistä, mikä usein tulkitaan mustaa positiivisemmaksi ilmaukseksi. Ihonväri on monelle ihmiselle hyvin tärkeä osa identiteettiä, ja tekemällä myös puheessamme erilaisia rodullistettuja identiteettejä näkyviksi haastamme valkoisuuden normia. Erityisen tärkeää on kuunnella ja nostaa esiin ei-valkoisten omaa tiedontuotantoa ja käsitteiden määrittelyä.

Mutta jos ihmisiä ei saisi katsoa ainoastaan ihonvärin linssin läpi, miksi monet rodullistetut ihmiset sitä sitten korostavat? Kyse on *strategiseksi essentialismiksi*

kutsutusta toimintatavasta. Siinä ryhmään kuuluvat ihmiset valitsevat jonkin tietyn ominaisuuden itsestään, jota alkavat korostaa tullakseen nähdyiksi ja kuulluiksi yhtenä ryhmänä. Kyse on siis kulttuurisesti alistetun ryhmän järjestäytymisestä ja joukkovoimasta. Koko Hubaran tapa puhua ”ruskeista tytöistä” on esimerkki juuri tästä: vaikka hänen kuvamansa ihmiset ovat muutakin kuin ruskeita ja tyttöjä, nimeämällä ryhmä näiden ominaisuuksien mukaan voidaan tavoittaa jotain olennaista heidän kokemuksestaan (jossa risteää sekä sukupuoli että rodullistetuksi tuleminen) ja ajaa heidän asioitaan.

Tärkeä osa syrjimätöntä anti-rasistista kieltä on myös se, että annetaan tilaa haparoivalle ja epätäydelliselle ilmaisulle. Ihmisiltä, jotka eivät puhu suomea kotikielenään, ei tule vaatia täydellistä ilmaisua vaan heitä on mahdollisimman paljon tuettava ja kannustettava. Ehdottoman tuomittavaa on myös rasistinen vitsailu virheellisillä ilmaisuilla, kuten vaikkapa ”ullatus”-sanana toisteleminen. Luonnollisesti sama ymmärtävyyden tarve koskee myös muita ihmisiä, joilla on haasteita puheen tai tekstin tuottamisessa, kuten autismin kirjon ihmisiä tai monia vammaisia.

VISUAALISET VALINNAT

Vaikka tämä opas keskittyy kielenkäyttöön ja viestintään, on hyvä todeta muutama sananen myös visuaalisista valinnoista. Esimerkiksi mainoksissa, sosiaalisessa mediassa ja verkossa teksti ja kuva kietoutuvat yhteen, ja syrjimättömyys on hyvä huomioida myös kuvia valittaessa. Aivan kuten inklusiivisella kielellä myös visuaalisella monipuolisuudella luodaan ihmisille mielikuva moninaisuuden hyväksymisestä ja arvostamisesta. Ihmisille on tärkeää nähdä itsensä kaltaisia esillä.

Etenkin kuvapankkikuvia käytettäessä törmää helposti siihen, että kaikissa kuvissa on vain valkoisia, vammattomia ja hoikkia ihmisiä. Kansalaistoiminnassa kohtaa kuitenkin ihmisyiden koko kirjo, ja sen olisi näyttävä myös kuvavalinnoissa. On olennaista miettiä myös sitä, kenelle kuva on suunnattu: jos vaikkapa markkinoitu toiminta on suunnattu nuorille, on hyvä käyttää nuorten ihmisten kuvia moninaisuus kuitenkin huomioiden.

Etenkin vähemmistöjä kuvataan usein stereotyyppisesti, mikä vahvistaa normeja. Puhuttaessa seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöistä voi kuvituksena käyttää joskus muutakin kuin Pride-kulkuetta: sateenkaari-ihmiset ovat paljon muutakin kuin yksi tapahtuma. Vähemmistöjen olemassaolo on syytä huomioida kuvituksissa myös muulloin kuin heistä suoraan puhuttaessa. Esimerkiksi perhe-elämästä kertoviin somepostauksiin ei kannata aina valita kuvaa naisesta hoitamassa lapsia tai heteroydinperheestä vaan tuoda esiin perheiden moninaisuus.

Kuvissa esiintyvien ihmisten moninaisuuden lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, mitä ihmiset tekevät. Vaikkapa työelämäaiheita kuvittamaan voi joskus valita myös naisen rakennustyömaalla tai lapsia hoitavan miehen. Kuvat muokkaavat tai vahvistavat mielikuviamme tietyille sukupuolille soveliaista ammateista, ja näiden oletusten kyseenalaistaminen ja purkaminen on tärkeää. Kannattaa myös miettiä, millainen mielikuva kuvassa olevien ihmisten keskinäisistä suhteista syntyy, ketkä ovat aktiivisia toimijoita ja ketkä toiminnan kohteita.

”KOTILÄKSYT PITÄÄ MUISTAA TEHDÄ”

”Tutkin englannin kielen väitöskirjassani aasialais-amerikkalaisten kielellisiä representaatioita amerikkalaisessa uutismediassa. Tein graduni aikanaan mustien amerikkalaisten kielellisistä representaatioista Fergusonin ampumatapauksessa, ja oletan, että vaikka väitöskirjassa käsittelen asioita laajemmin ja pidemmällä aikajänteellä, saattavat tulokset olla samankaltaisia. Mustat amerikkalaiset sijoitetaan mediassa usein aivan tietynlaisiin lokeroihin: he eivät usein ole aktiivisia toimijoita vaan ennemmin tekojen kohteita, kuten rikoksen uhreja. Suomessakin esimerkiksi vietnamilaisia tarkastellaan useimmiten vain kahdesta näkökulmasta, joko ruokakulttuurin ja siihen liittyvän yrittäjyyden tai vietnamilaisen menestystarinan kautta. Näiden kahden kategorian ulkopuolella on todella vähän mitään.

Medialla on ihan hirveä vastuu siinä, miten ihmisistä puhutaan. Se ei suoranaisesti määrää, mitä ihmiset ajattelevat, mutta kehystää tosi tiukasti, mistä aiheista puhutaan ja millä tavalla – ja mistä ei puhuta. Monilla ihmisillä ei ole mitään kontaktia esimerkiksi vietnamilaistaustaisiin ihmisiin, jolloin media on heidän ainoa tiedonlähteensä. Eivät ihmiset aktiivisesti hae tietoa asioista, jotka eivät koske suoraan heitä itseään tai joista he eivät ole edes tietoisia. Tätä ei ehkä täysin hahmoteta, kun puhutaan median vastuusta.

Median roolissa olennaista on sen käyttämä valta. Ihmiset herkästi uskovat ammattilaisten tekemään mediaan ja luottavat, että taustatyöt on tehty. Poliitikkojen rooli on samankaltainen. Arkipuheen vaikutus taas on erilainen: sillä uusinnetaan ja ylläpidetään rasistisia rakenteita, mutta sen vaikutus yhteiskunnallisesti ei ole niin laaja. Henkilökohtaisella tasolla arkikielen merkitys taas on valtava: usein vähemmistöihin kuuluvat ihmiset jäävät keskustelutilanteissa paitsioon. Valta-asemalla on merkitystä myös esimerkiksi esihenkilön ja alaisen välisessä keskustelussa.

Julkisille puhujille annan sellaisen vinkin, että kotiläksyt pitää tehdä. On hyvä hankkia tietoa vähemmistöistä ja yrittää saada joku kontakti heihin. Pitää huomioida, mistä vähemmöstä puhutaan, mitä nimitystä he haluavat itsestään käytettävän, millaisia kamppailuita he ovat joutuneet käymään ja millaisia ovat vallalla olevat puheet. Esimerkiksi somaleista ja vietnamilaisista puhutaan aivan eri tavoin. On aina riskinä käyttää jotain vähemmistöä vain poliittisena pelinappulana sen sijaan, että oikeasti osoitettaisiin solidaarisuutta ja otettaisiin mukaan päätöksentekoon. Yhtä ihmistä ei pidä ottaa edustamaan koko ryhmää vaan hakea erilaisia näkemyksiä ja moninaisuutta. Sen sijaan, että somalien yhteydessä puhutaan rikollisuudesta, voitaisiin nostaa esiin vaikka kansanedustaja Suldaan Said Ahmed, elokuvaohjaaja Kadar Ahmed tai suomensomalialainen transnainen Kelet.

Iso ongelma on myös se, että julkisessa keskustelussa rasismi nähdään usein speaktaakkelinomaisina, aktiivisina tekoina, joita tapahtuu vaikka kadulla tai televisio-ohjelmissa. Tällöin unohdetaan rasismin rakenteellinen puoli, joka näkyy esimerkiksi kielessä. Niin ikään pitäisi päästä pois siitä ajatuksesta, että rasismia harjoittavat ainoastaan rasistit, jotka miellämme natseiksi, valkoisen ylivallan kannattajiksi ja äärioikeistolaisiksi. Rasistisia rakenteita ylläpitävä teko on rasistinen, teki sen kuka tahansa.”

Hai Nguyen, väitöskirjatutkija-aktivisti, Turun yliopisto, Fem-R

”SAAMELAISIA EI OMISTA KUKAAN”

”Yleisin virhe, mikä saamelaisista puhuttaessa tehdään, on puhuminen Suomen omasta alkuperäiskansasta. Me olemme yksi kansa neljän valtion alueella eikä meitä kukaan omista. Valtaväestö pyrkii ylipäättään usein määrittelemään meitä, mutta meille se ei mene läpi.

Suomalaiset haluavat nähdä saamelaiset jonkinlaisena kansallisomaisuutena. Tämä on yksi syy siihen, miksi meidän oikeutemme eivät ole edenneet samaa vauhtia kuin muiden vähemmistöjen: suomalaiset eivät halua tunnustaa omia virheitään ja kolonialistista historiaansa. Jos saamelaisille tunnustettaisiin aito itsehallinto, niin siinä samalla tavallaan suomalaiset tunnustaisivat omat mokansa. Suomalaiset ovat myös todella tietämättömiä saamelaisten asioista, mikä johtaa ihan fyysisiin kokemuksiin. Jos minulla on saamenpuku päällä niin ihmiset olettavat, että heillä on oikeus koskea siihen, nostaa hameen helmaa tai koskettaa korua rinnuksissa.

Media luo kuvaa riitaisista saamelaisista ja se on iso ongelma. Ihmisille syntyy mielikuva siitä, ettemme saa asioitamme edistettyä ja olemme tuhoamassa omaa demokratiaamme. Media myös käyttää usein lappilaisia suomalaisia kansanedustajia saamelaisuuden asiantuntijoina, mikä on todella haitallista: eihän näillä ihmisillä ole välttämättä mitään ymmärrystä saamelaisasioista eikä kulttuurista. Usein saamelaisten asioista pääsevät puhumaan ihmiset, jotka vastustavat meidän oikeuksiamme. Lisäksi saamelaisistakin iso osa asuu Lapin ulkopuolella, mikä usein keskustelussa unohtuu.

Lappalainen-sana on rasistinen ja tykkään itse kirjoittaa sen l-sanana. Sillä on siis korvattu sana saamelainen ja on puhuttu esimerkiksi likaisista lappalaisista. Pirkka-Pekka Peteliuksen sketsit 1990-luvulla ylläpitivät nimenomaan tätä likaisen lappalaisen mielikuvaa, ja henkilökohtaisesti vastaavien anteeksi antaminen on vaikeaa. Ne ovat vaikuttaneet niin kauaskantoisesti monen

ihmisen elämään. Toisaalta mietin sitäkin, miten kesken maailma on ollut, että on edes tullut mieleen tehdä tuollainen sketsi.

Ylipäätään jos sanoo tai tekee jotain, minkä saamelaiset kokevat loukkaavaksi, se kannattaa ottaa tosissaan ja oppia. Aito anteeksipyyntö on hyvä, ja sitten se, että poistaa loukkaavan materiaalin, kuten somekuvat. Oma juttunsa on sitten se, että suomalaiset loukkaantuvat näistä anteeksipyyntöistä. Suomalaiset haluaisivat voida määritellä saamelaiset omalla tavallaan.

Me olemme oikeasti todella pieni vähemmistö, eikä meillä ole esimerkiksi omaa kansanedustajaa. Tästäkin syystä jouddumme olemaan tosi varovaisia siinä, miten *itse* puhumme: se, mitä sanomme, tulkitaan helposti koko kansaa koskevaksi. Tämä vaikeuttaa esimerkiksi sateenkaarisaamelaisten tai vammaisten saamelaisten kohtaamasta syrjinnästä ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta puhumista: kun media vielä esittää meidät riitaisina, puhuminen yhteisön sisäisistä asioista tulkitaan helposti vain saamelaisyhteisöä koskeviksi yhteiskunnallisiksi haasteiksi.

Kieliasia on meille tällä hetkellä todella ajankohtainen. Vielä 2000-luvun alussa yritimme saada luotua mielikuvaa yhtenäisestä vahvasta kansasta puhumalla vain yhdestä saamen kielestä ja kulttuurista. Nykyään uskallamme puhua ja olla ylpeitä siitä, että meillä Suomessakin on kolme saamen kieltä ja esimerkiksi Saamelaiskäräjät tiedottaa niillä kaikilla. Edelleenkin puhumme yhdestä saamelaiskulttuurista, jossa on kolme ryhmää, joilla on omat erityispiirteensä. Tätä sitten pitää pohtia esimerkiksi viestinnässä. Aikaisemmin asiaa ei ollut hirveästi mietitty, ja jos viestinnässä oli mukana kaikki kolme kieltä, siinä yleensä oli isoin eli pohjoissaame ensin. Nykyään pyrin laittamaan kielet aakkosjärjestyksessä, ettei se järjestys arvottaisi niitä.

Aina poliittisia puheenvuoroja kuunnellessa odotan, että saamelaiset mainittaisiin kerrankin. Esimerkiksi toimeentulon kysymykset ovat meillä ihan erilaisia kuin monilla muilla, eivätkä suomalaiset ymmärrä niitä, ellei niistä puhuta. Ja jos meidät mainitaan, se saattaa jäädä jonkun suomalaisen mieleen ja hän saattaa muistaa meidät samassa yhteydessä jatkossakin. Meidän

mainitsemisemme on oikeasti vähintään, mitä suomalaiset voivat tehdä, mutta se on meille todella tärkeää: me arvostamme sitä, että meidät muistetaan. Sillä puheella on oikeasti valtava voima.”

Anni-Sofia Niittyvuopio, Vasemmistoliiton puoluevaltuutettu

Vammaisuus ja sairaus

"onko normaalia puhua itsekseen?"
ne katsoo minua niin kuin olisin hullu
olenhan minä toisaalta
mutta vain minä saan kutsua itseäni hulluksi

Vanamo Karhupuro: vain minä saan kutsua itseäni hulluksi

Ableismilla tarkoitetaan sellaista syrjintää, joka perustuu vammaan, sairauteen tai ylipäätään toimintakyvyn puutteeseen. Termi tulee englannin sanasta *able*, joka tarkoittaa kykenevää. Ableismiin kuuluu elimellisenä osana *toimintakykyolettama* eli se, että oletamme kaikkien ihmisten olevan samalla tavalla kykeneviä esimerkiksi liikkumaan, aistimaan tai osallistumaan sosiaaliseen kanssakäymiseen. Toimintakykyolettama on myös voimakas normi, jota vasten sairaudet tai vammat näyttävät poikkeamina.

Mediassa toimintakykynormista poikkeavia ihmisiä kuvataan usein inspiraatiopornon kautta. Inspiraatioporno on vammaisaktivistien

kehittämä käsite, jolla kuvataan sitä, miten vammaisten elämä pelkistetään selviytymistaisteluiksi ja sankaritarinoiksi. Tällaisten narratiivien kohderyhmä ovat vammatomat, joille inspiraatiopornoisista kertomuksista tulee voimaantumisen väline ja viihdettä. Paitsi kehystäminen sankareiksi myös yksioikoinen uhrinäkökulma on haitallinen: se ohittaa ihmisten omat kokemukset ja tyypistää heidän elämänsä helposti ymmärrettävään muottiin.

Viihteellistymisen lisäksi tällaisissa tarinoissa on toinenkin, vielä suurempi ongelma: ne kapeuttavat käsitystämme vammaisuudesta ja yksilöllistävät sen. Aidosti elämää rajoittavista ja hankaloittavista asioista tulee haasteita, jotka voi selättää. Yksilön selviytymistarinoihin keskittymällä unohtuu se, etteivät vammaiset ja sairaat toimi tyhjiössä: heidän tilannettaan hankaloittaa se, ettei maailma ole normeista ja syrjinnästä vapaa. Kieli on ratkaisevassa asemassa siinä, miten näemme toimintakykynormista poikkeavat ja miten pystymme heidän tilannettaan helpottamaan.

Vammaisuutta ja sairautta, myös psyykkistä, koskeva terminologia on muuttunut muutamana edeltävänä vuosikymmenenä valtavasti. Monet aiemmin käyte-

tyt sanat, kuten vaikka raajarikko, rampa, idiootti tai mielisairas, olivat erittäin kielteisiä ja herättivät negatiivisia mielikuvia myös ihmisistä, joilla niitä kuvattiin. Nykyään ei-ableistiseen kieleen pätee sama sääntö kuin muihinkin tässä oppaassa esiteltyihin tapauksiin: ei ole hyvä tyypistää ihmistä vammakseen tai sairaudekseen. Sen sijaan, että puhumme skitsofrenikosta tai syöpäsairaasta, voimme puhua ihmisestä, jolla on syöpä tai skitsofrenia. Myös kroonisia tai muuten vaikeita sairauksia sairastavilla on oikeus olla enemmän kuin diagnoosinsa. Kategorisoinnit diagnoosien mukaan ovat joskus tarpeen (esimerkiksi määritellesä vammaisten lasten liikuntakerhon kohderyhmää), jotta voidaan huomioida ihmisten erityistarpeet. On silti hyvä pyrkiä puhetavoissa mahdollisimman suureen inklusiivisuuteen ja sellaisiin sanavalintoihin, jotka eivät sulje ketään pois.

Vammaisuudesta olisi hyvä puhua sellaisilla termeillä, jotka eivät turhaan uhriuta kohdettaan. ”Liikuntarajoitteinen” tai ”toimintaesteinen” synnyttävät turhan vertailun ”normaaliin”, siis vammattomaan, ja siivoavat piiloon sen tosiasian, että rajoitteet syntyvät ympäristön esteellisyydestä. Ne myös turhaan jakavat ihmisiä kahteen kastiin, vaikka tosiasia-

raja vammaisen ja vammattoman (kuten myös terveen ja sairaan) välillä on häilyvä ja liukuva – kyse on siitä, mitä määrittelemme normaaliksi ja mitä siitä poikkeavaksi. Myös vammaisten urheilun sijaan on hyvä puhua paraurheilusta eikä etenkään verrata sitä ”terveiden” urheiluun. Kyseessä on kaksi eri urheilun luokkaa (tai tarkalleen ottaenhan molemmat näistä jakautuvat useisiin luokkiin), jotka eivät ole toisiinsa hierarkkisessa suhteessa.

Sairauksia ja vammaisuuden ilmauksia käytetään usein haukkumasanoina. Esimerkiksi kehitysvammaista tarkoittavia ilmauksia tai sanoja kuten ”vajakki” tai suoraan ”vammainen” käytetään merkitsemään tyhmää, hidasta tai

jotain muuta kielteistä. Tällaisten sanojen käyttö on omiaan vahvistamaan kielteistä mielikuvaa vammaisuudesta ja ylläpitämään stereotyyppioita.

Myöskään mielenterveysongelmia ei tule käyttää leimakirveinä eikä niitä ole korrektia arvailla. Jos ihmisellä jokin diagnoosi on ja hän siitä julkisesti puhuu, voi asiasta toki keskustella, mutta diagnosointi on syytä jättää ammattilaisten käsiin. Etenkin sosiaalisen median politiikkakeskusteluissa törmää toistuvasti erimielisyyksien kuittaamiseen mielenhäiriöinä. Tämä on paitsi ableistista myös huonoa argumentaatiota ja onneton keskustelutaktiikka. Lisäksi usein esimerkiksi julmien rikosten yhteydessä aletaan somessa arvailla,

voisiko rikokseen syyllistyneellä olla vaikkapa persoonallisuushäiriö – eihän moisia rikoksia saattaisi terve ihminen tehdä. Tällainen kyökkipsykologisointi on monella tavalla haitallista.

Ensiksikin mielenterveysongelmaiset joutuvat huomattavasti useammin rikosten kohteiksi kuin ovat niiden tekijöitä. Toisekseen tällainen puhe leimaa ihmiset, joilla on mielenterveysongelmia, epäilyttäväksi ja jopa vaarallisiksi. Kun tiettyjä diagnooseja toistellaan jatkuvasti henkirikosten ja muiden julmien tekojen yhteydessä, alkavat ihmiset alitajuisesti yhdistää nämä kaksi asiaa ja persoonallisuushäiriö alkaa assosioitua pahuuteen. Lisäksi rikollisuuden medikalisointi eli lääketieteellistäminen yksilöllistää rakenteelliset ongelmat ja hankaloittaa rikollisuuden yhteiskunnallisten syiden ja mahdollisten

ehkäisykeinojen hahmottamista.

Epämiellyttävien asioiden kuittaaminen mielenhäiriöiksi voi tuntua viattomalta, mutta tosiasiaassa se lisää mielenterveysongelmien stigmaa, vaikeuttaa ongelmista puhumista ja viivyttää avun hakemista. Jos lähipiirissä näihin asioihin suhtaudutaan joko vitsinä tai mielenterveysongelmaiset toiseutetaan puheissa, voi kynnys asioista kertomiselle muodostua epäinhimillisen korkeaksi.

Mitä alistetummassa asemassa ihminen yhteiskunnassa on ja mitä enemmän stigmoja hänen edustamaansa ryhmään kohdistuu, sitä tavallisempaa on leimaavien termien käyttö. Erityisen haavoittuvassa asemassa tässä ovat mielenterveysongelmaisten lisäksi ihmiset, joilla on päihdeongelma. Sanat kuten nisti, narkkari, pultsari tai juoppo ovat leimaavia eikä

niitä pidä käyttää. Nekin kutistavat ihmisen vain yhdeksi ominaisuudekseen, eikä päihdeidenkäyttö ole kenenkään koko identiteetti.

Etenkin huumeiden käyttöä koskeva terminologia on usein erittäin kielteistä ja stigmatisoivaa. Parempia vaihtoehtoja kuitenkin on. Esimerkiksi narkomaanin tai huumeiden käyttäjän sijaan on parempi puhua ihmisistä, jotka käyttävät huumeita tai huumeita käyttävistä ihmisistä; samoin ”huumenuoren” tai ”päihdeperheen” kaltaisia leimaavia käsitteitä on hyvä välttää. Niin ikään on hyvä ymmärtää myös se, ettei kaikki huumeiden käyttö ole ongelmakäyttöä vaan ihmiset käyttävät huumeita hyvin eri tavoin. Myöskään termi ”viihdekäyttö” ei ole ongelmaton, sillä myös huumeiden satunnaisemmalla tai maltillisemmalla käytöllä voi olla haittavaikutuksia. Viisainta on välttää kaikkia arvottavia ilmauksia myös huumeista puhuttaessa.

Ihmiset tapaavat käyttää mielenterveyteen liittyviä termejä kuvaamaan itseään ja muita ihmisiä, vaikkei heillä tosiasiallisesti kyseisiä sairauksia tai ominaisuuksia olisi. Saatetaan esimerkiksi todeta olevansa ”ihan ADHD” tai ”tosi masentunut” silloin, kun tosiasias- sa tarkoitetaan levottomuutta tai surullisuutta. Terveistä tunteista

puhuminen hoitoa vaativien vai-vojen tai ominaisuuksien nimillä voi paitsi tuntua loukkaavalta ja vähättelevältä myös sumentaa käsityksiä oikeista diagnooseista. ADHD ei oikeasti tarkoita satunnaista levottomuutta tai keskittymiskyvyttömyyttä vaan on aidosti jokapäiväistä elämää haittaava oireyhtymä. Diagnoosien ei ole tarkoitus olla terveiden ihmisten viihdettä eikä niiden käyttäminen lievennä mielenterveysongelmiin liittyvää stigmaa tai tee niitä ymmärrettävämmiksi, ennemmin päinvastoin. Myöskään esimerkiksi puhe ”triggeröitymisestä” ei ole hauskaa eikä suotavaa: triggerillä tarkoitetaan psykologiassa asiaa, joka laukaisee esimerkiksi traumaan liittyvän takauaman. Tämä saattaa aiheuttaa sekä psyykkisiä että fyysisiä oireita, jopa tunteen trauman läpikäymisestä uudelleen. Arkipuhe triggeröitymisestä ärsyyntymisen synonyyminä on jo nyt tehnyt aidosta, esimerkiksi traumaperäiseen stressihäiriöön (PTSD) kuuluvasta triggeröitymisestä puhumisen hyvin vaikeaksi.

Diagnooseja ei myöskään tule käyttää yleisluonteisina adjektiiveina. Sen sijaan, että tilanne on skitsofreeninen, se voi olla vaikkapa ristiriitainen. Myös monilla yleisesti käytetyillä sanannoilla ja lentävillä lauseilla on ableistinen

sävy. Kun joku asia vaikkapa ”kai-kuu kuuroille korville”, tullaan samastaneeksi kuulovamma välinpitämättömyyteen. Sanontojen yleisyys ei tee niistä harmittomia.

Aivan kuten kaikilla tässä op-
paassa käsitellyillä vähemmistöil-
lä myös sairailta ja vammaisilla on
oikeus itse päättää, mitä termiä tai
termejä heistä käytetään. Esimer-
kiksi monet autismin kirjolla olevat
henkilöt haluavat puhua itsestään
autisteina, ja tätä on kunnioitet-
tava. Niin ikään sairauksia ei tule
esimerkiksi journalismissa tai so-
mejulkaisuissa mainita, mikäli sille
ei ole erityistä perustetta. Lisäksi
myös vammaisilla ja sairailta on
lupa vitsailla omalla ja viiteryh-
mänsä kustannuksella. Esimerkiksi
kehitysvammaisilla on täysi oikeus
hassutella kutsumalla toisiaan ke-
hareiksi, mutta ulkopuolisen käyt-
tämänä termi on loukkaava.

Ihan kaikkiin ihmisiin pätee se,
ettei ulkoista olemusta sovi kom-
mentoida, ellei ole aivan varma sii-
tä, että kommentti otetaan vastaan
myötämielisesti – ystävien kesken
on toki luonnollista usein puhua
tällaisistakin asioista. Esimerkik-
si laihtumisesta tai lihomisesta ei
tule huomauttaa: etenkään vie-
raampien ihmisten kohdalla ei voi
tietää, onko muutos haluttu vai
onko taustalla esimerkiksi syö-
mishäiriö tai jokin muu sairaus.

Toisten kehojen kommentointi on
vallankäyttöä, jolla myös määritel-
lään sitä, millaiset kehot ylipäätään
ovat hyväksyttäviä. Vaikka puheet
olisi tarkoitettu positiivisiksi, ne
voivat silti olla yksilötasolla sa-
tuttavia ja yleisellä tasolla normeja
vahvistavia.

Selkeää kieltä käsitteleväs-
sä luvussa mainittiin, miten kie-
liverheistä pilkkaaminen voi olla
ableistista. Sama pätee myös vali-
tettavan yleiseen tapaan halventaa
epämiellettäväksi katsottavia ihmi-
siä liittämällä heihin virheellisen
kielenkäytön oletus. Esimerkiksi
rasisteja voi kritisoida aivan hy-
vin pelkästään heidän ajatustensa
pohjalta: ableistiset pilkkanimityk-
set kuten ”isäm maan puolustaja”
ovat täysin tarpeettomia ja antavat
vain rasisteille tilaisuuden uhriu-
tua. Tämän tyyppinen puhetapa on
monella tapaa virheellinen: ensik-
sikin kielioppiverheet eivät kerro
ihmisen arvomaailmasta yhtään
mitään. Toisekseen tällaisessa re-
toriikassa paitsi rasismi myös kie-
lalliset hankaluudet yhdistetään
älylliseen vajavuuteen. Tämä on
epäreilua vaikkapa lukihäiriöisille
mutta myös hukkaa näkyvistä sen
tosiasian, että yhteiskunnallisesti
haitallisin rasismi tapaa pukeutua
salonkikelpöiseen ja kielellisesti
virheettömään kaapuun.

MITEN KOHDATA MIELENTERVEYSONGELMAINEN?

Mielenterveyden Keskusliiton kouluttaja Merja Matilainen on antanut erinomaisia vinkkejä mielenterveysongelmaisen kohtaamiseen⁶. Samat neuvot sopivat hyvin myös muiden sairauksien ja vammojen yhteyteen.

- » 1. Kohtaa ihminen ihmisenä äläkä diagnoosin kautta. Kysy esimerkiksi siitä, mikä häntä kiinnostaa ja mikä on hänelle tärkeää. Ihminen on paljon muutakin kuin hänen mahdollinen mielenterveyden haasteensa tai diagnoosinsa. Kohdataan ja nähdään toisemme kokonaisina ihmisinä.
- » 2. Ole läsnä ja kuuntele. Kuulluksi tuleminen on kaikille ihmisille tärkeää. Älä kuitenkaan utele yksityisistä asioista. Kysyminen on hyvä silloin, kun vaikuttaa siltä, että toinen haluaa puhua aiheesta.
- » 3. Olemme kaikki yksilöitä, ja meissä on joitain erilaisia ja joitain samanlaisia piirteitä. Kunnioitetaan myös niitä eroavaisuuksia ja kohdataan toisemme kunnioittavasti silloinkin, kun omat ajatukset eivät täysin kohtaa toisen kanssa.
- » 4. Ollaan myötätuntoisia toisia sekä itseämme kohtaan. Kun suhtaudumme toisiin ja itseemme ystävällisesti, se heijastuu myös vuorovaikutukseen.

---

6 Mielenterveyden Keskusliitto: Jokainen kohtaaminen jättää jäljen – 4 vinkkiä mielenterveyden haasteita kokevan henkilön kohtaamiseen <https://www.mtkl.fi/ajankohtaista/jokainen-kohtaaminen-jattaa-jaljen-4-vinkkia-mielenterveyden-haasteita-kokevan-henkilon-kohtaamiseen/>

“ELÄMÄSSÄ ON MUUTAKIN KUIN KUNTOUTUMINEN TYÖKYKYISEKSI”

“Me olemme Koalassa⁷ puhuneet paljon siitä, mitä termejä haluamme käyttää. Me emme ikinä puhu mielenterveysongelmista, ongelma on niin valtavan negatiivissävytteinen sana. Me puhumme mieluummin mielenterveyden häiriöistä tai mielenterveyden haasteista. Toinen sana, mitä ei käytetä, on mielenterveyskuntoutuja, vaikka se on virallinen termi, jota paljon käytetään. Siitä tulee mielikuva prosessista, jossa kuntoudutaan jostain vaivasta kuntoon, vaikka mielenterveyden häiriöthän ovat usein mukana läpi elämän. Me puhumme mielenterveystoipujista.”

“Kuntoutuminen on tosiaan huono termi. Byrokratiassa katsotaan, että ihminen on kuntoutunut, kun hän on tuottava työntekijä tai opiskelukykyinen. Siitä tulee sellainen mielikuva, että on joku yksittäinen vaiva, mistä voi yksilön omalla aktiivisuudella hankkiutua eroon. Niin kuin ‘minä kuntoutan nyt tässä polveni, että pystyn taas kävelemään’, mutta ei jostain ahdistuneisuushäiriöstä noin vain hankkiuduta eroon.”

“Tulee mielikuva myös, ettei sillä kuntoutujalla ole elämässä mitään muuta kuin se kuntoutuminen.”

“Puhun usein henkilöistä, joilla on mielenterveyden haasteita, se on jotenkin pehmeä tapa. Usein sanotaan, että joku ‘kärsii mielenterveyden häiriöistä’ mutta se ei ole hyvä. Mielisairaus taas terminä kuulostaa ihan 1800-lukuiselta, tyyliin houruhoitajat.”

“Mielenterveysongelmien käsittely mediassa ärsyttää. Niissä aina ihmiselle on tullut joku vastoinikäminen ja sitten hän on saanut hoitoa, toipunut ja nyt elämä on varsin mallikasta. Ikinä ei näytetä sellaista keskeneräisyyttä tai kroonisuutta, sitä, ettei joistain asioista välttämättä kuntoudu.”

---

7 Koala on Helsingissä toimiva nuorten aikuisten mielenterveysaktiivisiryhmä. Tässä keskustelussa mukana oli kymmenkunta ryhmän aktiivia, jotka esiintyivät nimettöminä aihepiirin arkaluonteisuuden takia.

”Ja ne ovat aina menneisyydessä olevia asioita.”

”Tulee myös sellainen olo, että ihmiset alkaisivat elää vasta toivuttuaan. Olisi hyvä tuoda myös esille niitä ihmisiä, joilla ne mielenterveyden haasteet ovat osa elämää.”

”Ja niistä voi selvitä eri tavoin. Minulle ainakin kaiken vitsiksi vääntäminen on defenssi, puolustautumiskeino, ja sitten se jos jotkut tulkitsevat sen jotenkin ongelmiani laimentavaksi, se tuntuu mitätöivältä. Että ne ongelmat ovat ihan todellisia siitä vitsailusta huolimatta. Itse olen jo pitkään puhunut itsestäni että hullu kuin hullu, mutta jos joku muu puhuu niin...”

”Mitätöivää on myös se, että termejä käytetään miten satuu. Etenkin, kun tietää, millainen työmaa monen diagnoosin saaminen voi olla, ja vaikka sen ADHD-diagnoosin saaminen voi olla valtava helpotus ja mahdollistaa sen, että saa jotain hoitoa. Tunnistan sen itsessäni, että olen erityisen vereslihalla, kun olen nyt saanut sen vuoden kestävän ADHD-tutkimusrumban läpi niin sitten kun joku kuvaa itseään tosi ADHD:ksi kun on vähän levoton... silloin pitää hetki hengitellä.”

”Käytetyt sanat muuten kertovat myös siitä, mitä yhteiskunta arvostaa. Joku voi olla terve tai sairas, mutta sellaiselle välitilalle ei oikein ole termiä. Osatyökykyinen on, mutta onhan meillä paljon muutakin toimintakykyä kuin työkyky. Ei tätä yhteiskuntaa kiinnosta, onko ihminen tyytyväinen elämäänsä, onnellinen tai löytänyt mielekästä tekemistä. Tämä terminologia kertoo siitä, että tämä yhteiskunta arvioi vain meidän tuottavuuttamme.”

”Ja aina puhutaan vain työuupumuksesta, vaikka se uupumus voi tulla miltä elämänalueelta tahansa.”

”Jos yhteiskunta ei tunnista jotain asiaa, ei sille ole sanojakaan.”

Luokka- tietoinen kieli

Köyhän naisen ääni ei kyllä tässä yhteiskunnassa kuulu vaikka huutaiskin.⁸

Luokat eivät ole kadonneet, mutta ne ovat menettäneet terävät reunansa.

*Vasemmistolinkin manifesti*⁹

---

8 Haastattelukatkelma Eeva-Maria Grekulan tutkimuksesta Köyhyslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla (2022).

9 <http://www.vasemmistolinkki.fi/manifesti/>

Suomea ei ole totuttu pitämään luokkayhteiskuntana esimerkiksi Ison-Britannian tai Yhdysvaltojen tapaan. Sosio-ekonomiset erot ovatkin meillä pienempiä kuin monessa verrok-kimaassa, mutta ne ovat kuitenkin olemassa. Luokkayhteiskunta rakentuu ja sitä rakennetaan myös kielen ja sanavalintojen avulla.

Yhteiskuntaluokka jäsentää ihmisen elämää lukuisilla tavoilla. Suomalaisen yhteiskunnan rakentamisen suuressa kertomuksessa luokista ei ole kuitenkaan tavattu puhua: on korostettu hyvinvointivaltion rakentamista yhdessä, mahdollisuuksien tasa-arvoa ja koulutusmahdollisuuksien laajentumista koko kansalle. Luokasta puhuminen on saattanut tuntua jopa kielletyiltä, ja Katriina Järvisen ja Laura Kolben *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa* -kirjan käsikirjoitusta kommentoineen tuttavän lausahdus ”rikotte sopimusta, jonka mukaan tällaisista asioista ei puhuta ääneen” kuvaa hyvin vallitsevaa asennetta. Vallitsevassa diskurssissa me olemme kaikki samassa veneessä, ja ärhäkkä luokkatietoisuus tai edes luokkaerojen mainitseminen saatetaan tulkita paatin keikuttamisena.

Tämän oppaan toisessa luvussa puhutaan siitä, miten ihminen tarvitsee sanoja ymmärtääkseen it-

seen ja omaa kokemustaan. Luokkapuheen vieroksuminen johtaa helposti myös siihen, ettei erilaisia ihmisiä yhdistäviä tekijöitä kyetä sanallistamaan. Siinä, missä media on tulvillaan keskiluokan huolia, näkemyksiä ja pelkoja, eri tavoin alistetuissa asemissa olevien ihmisten murheet yksilöllistetään yhdistävien nimikkeiden puutteessa. 2000-luvun alun prekariaattiliike pyrki haastamaan juuri tätä: se tavoitteli yhteiskunnan ”epätyyppillisiksi” nimeämässä työsuhteissa työskentelevien yhteisten etujen tunnistamista ja niiden poliittista ajamista. Kun luokan merkityksestä ihmisten elämänkulussa ei puhuta, saattavat esimerkiksi työväenluokkaiset ihmiset turhaan syyllistää itseään siitä, etteivät he sovi keskiluokkasiin normeihin.

Luokista ei kuitenkaan voi enää puhua samalla tavalla kuin vuosikymmeniä sitten: kun maailma on muuttunut, on myös puhetaojen muututtava. Yhteiskunnan muutos teollisesta jälkiteolliseen palveluyhteiskuntaan näkyykin myös käyttämässämme kielessä.

Yhteiskunnan moninaistuminen näkyy ylipäätään arkuutena käyttäen yksiselitteisiä käsitteitä. Paitsi että luokasta on usein hankala puhua, tunnutaan myös esimerkiksi köyhyydestä puhumista väisteltävän ja korvattavan

huono-osaisuuden kaltaisilla väljemmillä termeillä. Toisaalta silloin, kun yleistäviä käsitteitä käytetään, ne on usein määritelty hyväosaisen näkökulmista. Tutkija Tuula Helne on kirjoittanut syrjäytymispuheesta tapana määritellä sellaiset ihmiset, jotka tavalla tai toisella pitäisi aktivoida yhteiskuntaan mukaan. Tällainen puhe kattaa yleensä hyvin monenlaisia ihmisiä – köyhiä, työttömiä, sairaita, päihdeongelmaisia, pätkätyöläisiä – niin, ettei kuvattuja ryhmiä välttämättä yhdistä mikään muu kuin tuo syrjäytyneeksi nimeäminen. Tämänkaltaisen puhutavan ainoa päämäärä on luoda erottelua toivottujen ja ei-toivottujen elämisen tapojen välillä, ja sen kanssa on oltava varovainen. Syrjäytymisen sijaan olisikin järkevämpää puhua etenkin yksittäisten ihmisten kohdalla syrjäytetyksi tulemisesta ja kiinnittää siten huomio yksilön ominaisuuksien sijaan ihmistä sortaviin rakenteisiin.

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa on voimakas keskiluokkanormi, ja se heijastuu myös arkipuheeseen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, mitä ihmisistä oletetaan. Vaikkapa puhuttaessa ilmastokriisin vaatimista muutoksista suomalaisen elämäntapaan on normaalin mittarina yleensä keskiluokkainen, lihaa syövä ja

matkusteleva omistusasuja, joka ajaa autoa. ”Meidän on vähennettävä lomamatkailua” -tyyppiset väitteet ottavat annettuna, että kaikki meistä ovat tähän asti ylipäättään matkustaneet. Keskiluokkainen elämäntapa näyttäytyy usein julkisessa puheessa ”normaalina” ja ”tavallisena”, eikä tätä yleensä kyseenalaisteta. Tällainen puhe kuitenkin synnyttää vastinparikseen ”epänormaalin” ja ”epätavallisen”, mikä on kielellistä vallankäyttöä.

Nämä oletukset on kohteliasta huomioida ihmisiä puhutellessaan. Esimerkiksi viattomalta kuulostava kysymys ”missä sinä olet töissä?” pitää tosiasiaissa sisällään oletuksen, että kaikilla on työpaikka ja että he siitä haluaisivat puhua. Vaikkapa erilaisissa esittäytymistilanteissa on mukavampaa pyytää ihmisiä kertomaan itsestään jotain muuta – työoletus saattaa pakottaa siitä poikkeavat avaamaan elämäntilannettaan vieraille ihmisille epämiellyttävällä tavalla. Jokaisen pitäisi voida päättää, mitä itsestään kertoo tai jättää kertomatta. Toisekseen oletus työpaikan merkityksellisyydestä ihmisen identiteetille on voimakkaan keskiluokkainen: ei se, missä on töissä, kerro välttämättä ihmisestä yhtään mitään. Tätä opasta varten haastattelemani Auli Viitala huomauttaa, että todella monet käyvät töissä

pääasiassa saadakseen rahaa, eivät vaikkapa toteuttaakseen itseään. Kysymys työpaikasta voi tuntua hyvin omituiselta, jos työpaikalle ei anna omassa identiteetinmäärityksessä kummoistakaan roolia.

Erityisen varovainen on oltava me-puheen käytössä. Luonnollisesti puhuessaan vaikkapa oman työyhteisönsä pikkujouluissa voi mainiosti puhua meistä tarkoitteensa juuri kyseistä yhteisöä, mutta usein oman kokemuksensa yleistäminen koskemaan laajempaa joukkoa on ongelmallista.

On hyvä kiinnittää myös huomiota siihen, miten erilaisista töistä, ammateista ja työntekijöistä puhuu. Viime vuosina on julkisessa keskustelussa yleistynyt suorastaan raivostuttava tapa puhua etenkin hoitoalan työntekijöistä käsipareina. Työntekijä on aina enemmän kuin pelkät kätensä, ja ammattitaitoisen työläisen tyypistäminen vain käsikseen synnyttää mielikuvan ammatista, jota kuka tahansa voisi tuosta noin vain tehdä. Näinhän ei tietenkään ole, mutta puhetapa on omiaan väheksymään osaavien ammattilaisten työtä.

Köyhyydestä, mutta myös sairaudesta ja vammaisuudesta, puhutaan usein haasteina: ihmisillä on toimeentulon haasteita tai ter-

veyteen liittyviä haasteita. Tämä on ongelmallista siksi, että haaste luo mielikuvan jostain, joka on ihmisen omalla toiminnalla voitettavissa. Puhetapa myös kadottaa näkyvistä ihmisten elämään vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet ja yksilöllistää ongelmat.

Tavassa, jolla julkisessa keskustelussa puhutaan yhteiskuntaluokista, näkyvät valtasuhteet ja kulttuuriset hierarkiat: köyhistä, työväenluokkaisista ja muista hierarkian alaportaiden asukeista puhutaan usein toiseuttavasti ja moralistisesti. Äänensävyyn määrittävät valtaapitävät, jotka voivat näin oikeuttaa oman etuoikeutetun asemansa. Anna Kontula kirjoittaa *Luokkalaki*-kirjassaan, miten julkisessa keskustelussa työväenluokka usein määrittellään keskiluokan vastapooliksi niin, että kaikki itsehillinnän, kohtuullisuuden ja kunnollisuuden kaltaiset ominaisuudet liitetään keskiluokkaan siinä, missä työväenluokka esitetään holtittomana ja tuhlavaisena. Näillä puhetavoilla voidaan oikeuttaa pienituloisten ihmisten kontrollointia esimerkiksi lainsäädännön keinoin – ikään kuin heidän omaksi parhaakseen.

Holhoavaa ja opastavaa puhetta voidaan kutsua *richsplinaamiseksi* eli vaurauslittämiseksi¹⁰.

Se on *mansplainingin* eli mies-selittämisen sosioekonomiseen asemaan perustuva vastine, jossa köyhän arjesta mitään ymmärtämättömät hyväosaiset kertovat köyhille, miten heidän tulisi toimia tilannettaan parantaakseen. Vaikka tarkoituksiperät olisivat hyvät, tällainen opastaminen näyttää usein moralistisena ja pitää sisällään oletuksen köyhistä kykenemättöminä ymmärtämään omaa parastaan.

Ratkaisu tällaiseen luokkasyrjivään puheeseen ei ole se, että kiistetään luokkien olemassaolo ja väitetään kaikkien olevan pohjimmitaan samanlaisia. Olennaisempaa on ymmärtää, että sillä, miten luokista puhutaan, on vaikutuksia ihmisten elämään ja siihen, miten näemme itsemme ja toisemme. Luokkasyrjivät puhuvat kielivät yhteiskunnan eriarvoisuudesta ja ilmiöstä, jota voidaan kuvata *em-patiakuilun* käsitteellä: jos ei ole koskaan tekemisissä toisenlaisten ihmisten kanssa, on heitä kohtaan vaikea kokea myötätuntoakaan. Nämä hierarkiat eivät poistu yksin kielenkäytön keinoin, mutta puhumalla arvostavasti kaikista ihmisistä heidän luokastaan tai työmarkkinastatuksestaan riippumatta voimme madaltaa aitoja ja kohentaa ihmisten osallisuutta. Anna-Maria Isola ja Esa Suominen

tiivistävät asian *Suomalainen köyhyys* -kirjassaan näin: ”Jos ihminen ei tunne olevansa tunnustettu ja osallinen, terveyden edistämiseen ja huono-osaisuuden poistamiseen syydettyt rahat valuvat kankkulan kaivoon ja niiden ainoa hyöty on palveluiden pyörittäminen. Puhe arvokkuudesta ei siten ole pehmeä vaan kova fakta.”

Kielellinen luokkasyrjintä näkyy myös siinä, miten erilaisia puheen tapoja arvotetaan. Selkeää kieltä käsittelevässä luvussa mainitsin, miten akateemisten tai muuten elitististen puhetapojen käyttö muissa kuin alkuperäisissä ympäristöissä on usein luokkavihamielistä ja syrjivää. Koska keskiluokkaiset puhuvat ovat yhteiskunnassa valalla, voi toisenlaisia puheen rekistereitä käyttävien ihmisten olla vaikea saada äänensä kuuluviin. Katriina Järvinen kirjoittaa *Luokaton Suomi?* -kirjan artikkelissaan koulujen vanhempainilloista, joissa pääällikkötason vanhemmat hallitsevat puhetilaa eivätkä duunari-vanhemmat uskalla avata suutaan, koska pelkäävät vaikuttavansa tyhmillä. Tällaisten hierarkioiden purkamisen vaatii ymmärrystä etenkin tilaisuuden vetäjiltä: on tärkeää antaa tilaa kaikenlaisille äänille ja huomioida se, etteivät ainoastaan rohkeimmat hyväosaiset saa näkemysinsä julki.

MITÄ ON TONEPOLISOINTI TAI SÄVYKYTTÄYS?

Sävykyttäyksellä (engl. *tone policing*) tarkoitetaan keskustelutaktiikkaa, jossa huomio käännetään pois keskustelun kohteena olevasta asiasta puuttumalla keskustelijan puhetyyliin tai esittämistapaan. Tyypillinen muoto tästä on mitätöidä puhujan argumentit siksi, että hän vaikuttaa aggressiiviselta tai muuten voimakkaita tunteita ilmaisevalta. Toinen tavallinen tapa on puuttua puhujan sanavalintoihin, esimerkiksi kiroiluun.

Sävykyttäystä esiintyy tyypillisesti tilanteissa, joissa puhutaan eriarvoisuudesta ja syrjinnästä – joista on ihan oikeutettua olla vihainen. [Lily.fi](https://www.lily.fi):n blogisti Tiina T.¹¹ kuvaa sävykyttäystä näin: ”Logiikka kulkee seuraavasti: jos ihmiset kertoisivat kohtaamastaan syrjinnästä, väkivallasta tai alistamisesta kohteliaasti ja kiltisti, muut ymmärtäisivät ja asiat muuttuisivat.” Tosiasiassa tällainen keskiluokkisiin keskustelunormeihin sopeutuminen lakaisisi ongelmat maton alle, eikä mitään tapahtuisi. Sorrosta on saatava suuttua ja väheksymisestä olla vihainen. On myös hyvä hahmottaa, että alistettujen ja sorrettujen vihaisuudelle on lukuisia perusteita. Monella on kokemusta vähemmistöstressistä, sorron toistuvasta vähättelystä tai ohipuhumisesta. ”Tällaisissa keskusteluissa puhutaan lisäksi usein lasiseinistä, jotka rajaavat toiselta keskustelijalta mahdollisuuksia elämässä, mutta jotka toinen keskustelija saattaa nimetä ”vain tunteiksi” tai kieltää niiden olemassaolon kokonaan”, kirjoittaa Susi Nousiainen Intersektionaalisen feminismien ABC -oppaassa.

Sävykyttäys kohdistuu useimmiten yhteiskunnassa alistetussa asemassa oleviin ihmisiin: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, rodullistettuihin, vammaisiin ja syrjäytettyihin. Kyttäyksen tavoitteena on hiljentää näiden ihmisten ääni ja siivota heidät

---

11 <https://www.lily.fi/blogit/tiina-feminist/tone-policing-on-tapa-vie-da-huomio-pois-ongelmasta/>

pois hyväosaisten arkea häiriköimästä. Kyse on juuri sellaisesta käytännöstä, jota Anna Kontula kuvaa kirjassaan Pikkuporvarit: moraalien korvautumisesta pöytätavoilla.

”MIETI, KEISTÄ PUHUT PUHUESSASI MEISTÄ”

”Kirjoittajat tekevät aina paljon oletuksia lukijastaan. Olisi hyvä kyetä ajattelemaan sitä oletuslukijaa mahdollisimman laajasti, eikä miettiä vain itsensä kaltaisia ihmisiä. Rajaava me-puhe on ihan ykkösasia tässä, eikä kyse ole vain luokasta vaan syrjimättömästä kielestä laajemminkin. On hirveän helppoa käyttää me-muotoa tarkoittamaan koko yhteiskuntaa, vaikka tosiasiansa puhuukin vain keskiluokasta. Keskiluokalla tarkoitan sellaista ihmisryhmää, jolla on irtorahaa: rahaa, jonka käytöstä voi vapaasti päättää.

On tosi tyypillistä vaikkapa sanoa, että meillä on normi, ettei rahasta puhuta. Ei meillä vaan! Oikeasti rahasta puhumattomuus koskee vain eliittiä ja keskiluokkaa: sellaiset ihmiset, joilla rahaa ei ole tai sitä on vähän, puhuvat rahasta yhtenäen eikä se ole mitenkään noloa vaan käytännöllistä.

Oletuslukijaa pitää miettiä siitakin näkökulmasta, millaisella abstraktiotasolla liikkuu. Joudun miettimään paljon sitä, ymmärtävätkö lukijat tekstini. Mitä enemmän ihmisellä on koulutusta, sitä käsitteellisempiä asioita hän helposti omaksuu. Pyrin käyttämään mahdollisimman konkreettisia esimerkkejä kuitenkin niin, että samalla olisivat näkyvissä myös yleiset periaatteet. Yritän myös olla viittaamatta paljoo tekstin ulkopuolelle sellaisiin paikkoihin, joihin kaikilla ihmisillä ei ole pääsyä. Olisi tietenkin hirveän helppoa kritisoida keskiluokan maailmaa ottamalla esimerkit vaikka Hesarista, siis keskiluokan maailmasta, mutta

se rajaa lukijakunnan niihin, jotka tuntevat sen maailman. Ei voi myöskään olettaa, että lukijoilla on mahdollisuus olla koko ajan netissä seuraamassa keskusteluja. On demokratiankin kannalta ongelmallista, että pysyäkseen mukana ajankohtaisissa keskusteluissa pitää seurata nettiä jatkuvasti.

Yleensä jos ihminen sanoo kaikkien suomalaisten olevan tietynlaisia, hän tarkoittaa keskiluokkaa. Keskiluokka on meillä normi, ja siksi keskiluokkaisten olisi oltava puheissaan varuillaan: heillä on huonoin mahdollisuus havaita se. Eihän meillä Suomessa ole koskaan ollut yhtenäiskulttuuriakaan, ja sellaisen haikailu ärsyttää minua. Homot olivat kaapissa ja uskonnottomat ja toisuskoiset alistettuja – siis tilannehan oli vielä huonompi kuin nykyään. Ei meitä suomalaisia ole koskaan voinut kuvailla samoilla sanoilla.

Huono-osainen on tosi ärsyttävä sana. Ensiksikin se on tosi epämääräinen, ei oikein tiedä, keistä puhutaan. Lisäksi ihminen voi kokea itsensä hyväosaiseksi vaikka olisikin vähävarainen – se vie itsemääräämisoikeutta pois, eikä kukaan ihminen puhu itsestään huono-osaisena. Vähäosainen on huono samasta syystä. Pienituloinen on oookoo ja itse käytän paljon sanaa rahaton, joka on siis sellainen ihminen, jolla ei ole sitä irtorahaa. Köyhä on myös hyvä sana ja jos tietää ihmisistä enemmän, kannattaa puhua mahdollisimman täsmällisesti vaikka toimeentulotuen saajista. Itse puhun itsestäni syrjäytyneenä, mutta se on poliittinen valinta ja tarkoituksella provosoiva, mutta toisista ihmisistä puhuttaessa ei kannata ikinä provosoida. Sen termin käyttäminen on ylhäältäpäin tulevaa ja vaikka sen on esimerkiksi THL määritellyt taloudellista asemaa kuvaavaksi, ihmiset liittävät siihen sellaisia asioita kuin yksinäisyys tai huono hygienia. Sanoilla voitaisiin myös tukea ihmisten pärjäämistä ja itsetuntoa. Jos puhutaan vaikka ongelma-perheestä tai kriisiperheestä, se ei varsinaisesti auta ihmisiä pääsemään jaloilleen.

Ylipäättään mitä epämääräisempiä käsitteitä käytetään, sitä enemmän syntyy vaikutelma, ettei kirjoittaja tiedä, mistä puhuu.”

Auli Viitala, vapaa kirjoittaja, joka on kirjoittanut paljon luokasta

Haastattelut

Eliisa Alatalo, viestinnän asiantuntija, Seta

Koala-ryhmän toimijat

Hai Nguyen, väitöskirjatutkija-aktivisti, Turun yliopisto, Fem-R

Milla Pyykkönen, naispoliittinen asiantuntija

Anni-Sofia Niittyvuopio, Vasemmistoliiton puoluevaltuutettu

Auli Viitala, vapaa kirjoittaja

Sanasto

Sanastossa käytetyt lähteet

Fem-R:n sanasto <https://www.fem-r.fi/sanasto/>

Kehrääjän Opas sateenkaarisanastoon
<https://kehraaja.com/opas-sateenkaarisanastoon/>

Maahanmuuttoviraston sanasto <https://migri.fi/sanasto>

Sateenkaariperheet ry:n sanasto <https://sateenkaariperheet.fi/tieto-ja-koulutusta/mika-sateenkaariperhe/>

Setan Sateenkaarisanasto
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Yhdenvertaisuusvaltuutetun Antirasistinen sanasto
<https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto> sekä syrjintä.fi-sivusto
<https://syrjinta.fi/syrjinta>

Ableismi Ableismilla tarkoitetaan vammattomuuden ja terveyden (niin fyysisen kuin psyykkisen) pitämistä itsestäänselvyytenä.

Antirasismi Antirasismi on aktiivista työtä rasismia vastaan. Antirasismi vähentää etnistä syrjintää, syrjivien käytäntöjen vaikutuksia ja kielteisiä ennakkoluuloja.

Aseksuaalisuus Aseksuaalit kokevat joko vähän tai ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa toisiin ihmisiin. He voivat kuitenkin kokea muunlaista vetovoimaa, kuten romanttista. Aseksuaali voi määritellä itsensä esimerkiksi bi- tai homoromanttiseksi romanttisen vetovoiman kohteen mukaan.

Binääri Binäärisyydellä tarkoitetaan käsitystä sukupuolesta kaksijaokoisena (mies ja nainen).

BIPOC BIPOC on lyhenne sanoista Black, Indigenous ja People of Color (mustat, alkuperäiskansat ja muut ei-valkoiseksi rodullistetut ihmiset).

Biseksuaalisuus Biseksuaalit kokevat seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa sekä samaa että eri sukupuolta oleviin.

Cissukupuolisuus Cissukupuolinen kokee syntymässä hänelle määritellyn sukupuolen oikeaksi. Vastakohta *transsukupuolisuus*.

Etninen ryhmä Etninen ryhmä on ihmisryhmä, jonka jäseniä yhdistää esimerkiksi kulttuuriperintö, uskonto, kieli, alkuperä tai ulkonäkö.

Etuoikeus Etuoikeuksilla tarkoitetaan sellaisia ihmisten ominaisuuksia, jotka tuottavat heille etua suhteessa toisenlaisiin ihmisiin. Esimerkiksi cissukupuolisuus on etuoikeus suhteessa transsukupuolisuuteen, samoin valkoisuus verrattuna muihin ihonväriihin.

Heteronormatiivisuus Heteronormatiivisessa ajattelussa heteroseksuaalisuus nähdään kaikkia muita seksuaalisuuksia parempana ja luonnollisempana.

Hetero-oletus Hetero-oletus on kulttuurinen ajattelumalli, jossa oletetaan kaikkien olevan heteroita.

Heteroseksuaalisuus Heteroseksuaalit kokevat seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa itsestään poikkeavaa sukupuolta kohtaan, useimmiten nainen miestä tai mies naista.

Homoseksuaalisuus Homot kokevat seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa samaa sukupuolta kohtaan. Usein sanalla homo viitataan homomiehiin, mutta sitä voidaan käyttää myös kattokäsitteenä koskemaan kaikkia omasta sukupuolestaan viehättyviä.

Intersektionaalinen feminismi Intersektionaalisessa tarkastelussa ymmärretään, että ihmisten elämään vaikuttavat monet risteävät ja yhtä aikaa vaikuttavat erot. Sukupuolen lisäksi tällaisia eroja tuottavat esimerkiksi ikä, asuinpaikka, ihonväri, toimintakyky tai koulutus.

Intersukupuolisuus Intersukupuolisuus on kattotermi erilaiselle synnynnäiselle kehojen moninaisuudelle. Intersukupuolisilla erilaiset kehon sukupuolitettut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta, eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset.

Lesbous Lesbo on nainen, joka kokee seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa toisia naisia kohtaan.

Maahanmuuttaja Maahanmuuttaja on kattokäsite kaikille sellaisille ihmisille, jotka ovat syystä tai toisesta muuttaneet maasta toiseen.

Mikroaggressio Mikroaggressioilla tarkoitetaan sellaista viestintää, joka vähättelee ja/tai stereotypisoi jonkin ryhmän jäseniä toiseltaen heidät. Näitä voi olla joskus hankala tunnistaa siksikin, ettei niitä ole aina tarkoitettu pahantahtoisiksi.

Moniperusteinen syrjintä Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjintää kahden tai useamman syyn perusteella.

Muunsukupuolisuus Muunsukupuolisuus on kattokäsite ei-binäärisille identiteeteille eli sellaisille ihmisille, jotka eivät ole yksiselitteisesti miehiä tai naisia.

Pakolainen Pakolainen on ihminen, jolla on perusteltu syy pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi.

Panseksuaalisuus Panseksuaali kokee seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa ihmisiin näiden sukupuolesta riippumatta.

POC POC on lyhenne sanoista People of Color (ei-valkoiseksi rodullistetut ihmiset).

Polyamoria Polyamorinen ihminen on tai voi olla samanaikaisesti suhteessa useampaan ihmiseen. Suomeksi puhutaan myös *monisuhteisuudesta*.

Queer Queeria käytetään usein kattokäsitteenä kuvaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Se on ollut alun perin loukkaava sana mutta sittemmin omittu yhteisön käyttöön.

Rakenteellinen rasismi Rakenteellinen rasismi on piilevää tai avointa rasismia, joka esiintyy yhteiskunnallisissa normeissa ja käytännöissä sekä esimerkiksi lainsäädännössä, palveluissa, virastoissa ja sopimuksissa. Se on usein tiedostamatonta.

Rasismi Rasistisessa ajattelussa jokin ihmisryhmä nimetään toisia alempiarvoisemmaksi.

Rodullistaminen Rodullistamisessa valta-asemassa oleva ihmisryhmä liittyy alistetussa asemassa olevaan ryhmään (kuten etniseen vähemmistöön) stereotyyppioita ja ennakkoluuloja. Rodullistaminen johtaa usein rasismiin.

Sateenkaariperhe Sateenkaariperheellä tarkoitetaan sellaista perhettä, jonka jäsenistä yksi tai useampi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön.

Seksuaalivähemmistöt Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan sellaisia seksuaalisuuksia, jotka eivät ole heteroseksuaalisia. Näitä ovat esimerkiksi homous ja biseksuaalisuus.

Slurri Slurri (engl. *slur*) on loukkaava herja, jolla on jokin erityinen, usein historiaan ja/tai valtarakenteisiin pohjaava tausta. Esimerkiksi n-sana on rasistinen slurri.

Sukupuolen korjaus Sukupuolen korjaus on prosessi, jossa syntymässä määritelty, väärä sukupuoli korjataan henkilön oikeaksi sukupuoleksi. "Sukupuolen vaihtamisesta" puhuminen on virheellistä.

Sukupuolisensitiivisyys/sukupuolitietoisuus Sukupuolisensitiivisyydellä tai -tietoisuudella tarkoitetaan sellaista lähestymistapaa, jossa huomioidaan se, miten sukupuoleen liittyvät normit vaikuttavat ihmiseen niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla. Esim. *sukupuolisensitiivinen kasvatus*.

Sukupuolivähemmistöt Sukupuolivähemmistöt on kattokäsite sellaisille ihmisille, jotka eivät koe syntymässä määritettyä sukupuolta omakseen. Sukupuolivähemmistöjä ovat muun muassa trans- ja muunsukupuoliset ihmiset, intersukupuoliset ihmiset sekä sukupuollettomat ihmiset.

Syrjintä Syrjintää on se, jos jotain ihmistä kohdellaan huonommin jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden takia. Syrjintää voi tapahtua esimerkiksi iän, alkuperän, kielen, uskonnon tai vammaisuuden perusteella, ja se on kielletty yhdenvertaisuuslaissa.

They/them They/them-pronomeineja voi käyttää samoin kuin sukupuolittavia she/her- ja he/him-pronomeineja joko silloin, kun kohteen sukupuolta ei haluta nimetä tai silloin, kun puhutaan binääriin ulkopuolisista ihmisistä.

Toiseuttaminen Toiseuttaminen on sosiaalinen prosessi, jossa normista poikkeavat yksilöt tai ryhmät luokitellaan ulkopuolisiksi esimerkiksi kielen avulla.

Transsukupuolisuus Trans on kattotermi ihmisille, joiden sukupuoli on eri kuin syntymässä määritetty. Vastakohta *cissukupuolisuus*.

Turvapaikanhakija Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee suojelua vieraasta valtiosta. Kun turvapaikka myönnetään, hakijasta tulee *pakolainen*.

Vihapuhe Vihapuhe on sellaista kielenkäyttöä, jolla pyritään levittämään, oikeuttamaan tai edistämään suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa ihmisryhmiä kohtaan. Vihapuhe voi olla esimerkiksi rasisista, homo- tai transfobista tai antisemitististä.

Vähemmistöstressi Vähemmistöstressillä tarkoitetaan sellaista kuormitusta, joka syntyy syrjinnän ja/tai rasismien kokemuksista sekä pelosta niiden uusiutumisesta.

Lähteet ja kirjallisuus

Allianssi: Mitä on vihapuhe? <https://alli.fi/palvelut/yhdenvertaisuus/vihapuheen-vastaista-nuorisotyota/vihapuheen-vastaisia-menetelmia-ja-harjoituksia/mita-on-vihapuhe/>

Andersen, Line Krogager & Ruohotie-Lyhty, Maria (2019). Mitä on kielitietoisuus ja miten se näkyy koulussa? Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 10(2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/mita-on-kielitietoisuus-ja-miten-se-nakyy-koulussa>

Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto: Materiaalipankki.
<https://www.ept-verkosto.fi/materiaalipankki/>

Engelberg, Mila (2018): Miehiä ja naisihmisiä – suomen kielen seksismi ja sen purkaminen. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE.

Erola, Jani (toim.) (2010): Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2010-luvun Suomessa. Gaudeamus, Helsinki.

Grekula, Eeva-Maria (2022): Köyhyyslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla. Vasemmistofoorumin julkaisuja 1/2022.

Holma, Jenni & Järvenpää, Veera & Tervonen, Kaisu (2018): Näkymätön sukupuoli – ei-binäärisiä ihmisiä. Into Kustannus, Helsinki.

Hubara, Koko (2017): Ruskeat Tytöt. Like Kustannus, Helsinki.

Ilonen, Milla (2021): Ota vammaisuus puheeksi.
<https://rauhankasvatus.fi/ota-vammaisuus-puheeksi/>

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016): Suomalainen köyhyys. Into Kustannus, Helsinki.

- Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura (2007): Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Kirjapaja, Helsinki.
- Kehräälä (2021): Miten ottaa vähemmistörepresentaatio huomioon kirjoittamisessa? – Kirjailijan viisi neuvoa. <https://kehraaja.com/miten-ottaa-vahemmistorepresentaatio-huomioon-kirjoittamisessa-kirjailijan-viisi-neuvoa/>
- Kontula, Anna (2016): Luokkalaki – miten Suomen lait ja viranomaiset syrjivät työväenluokkaa. Into Kustannus, Helsinki.
- Koskela, Johanna (2017): Selkeä kieli on perusoikeus. Celia-blogi. <https://www.celia.fi/Blogi/selkea-kieli-on-perusoikeus/>
- Niinistö, Meeri & Pelo, Nina (2021): Hyvääkin tarkoittavat sanat voivat huokua läskivihaa – 9 syytä, miksi toisen kehon kommentointi ei ole hyvä idea. <https://yle.fi/aihe/a/20-10001300>
- Nousiainen, Susi (2021): Intersektionaalisen feminismin ABC. Ajatuspaja Visio. <https://ajatuspajavisio.fi/julkaisut/intersektionaalisen-feminismin-abc/>
- Novic, Sara (2021): The harmful ableist language you unknowingly use. [BBC.com. https://www.bbc.com/worklife/article/20210330-the-harmful-ableist-language-you-unknowingly-use](https://www.bbc.com/worklife/article/20210330-the-harmful-ableist-language-you-unknowingly-use)
- Radikaalia mielenterveyttä (2016): Diagnoosit eivät ole viihdettä. <https://radikaali mielenterveytta.blog/2016/09/21/diagnoosit-eivat-ole-viihdetta/>
- Raevaara, Tiina (2016): Tajuaako kukaan? Opas tieteen yleistajuistajalle. Tampere, Vastapaino.
- RARE Media (2021): Kenen tietoo? Opas moninaisempaan ja inklusiivisempaan journalismiin. <https://raremedia.fi/kenentietoo/>

Rastas, Anna (2007): Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere University Press, Tampere.

Ristikari, Maiju & Suni, Nina & Tyni, Vesa (2018): Sukupuolena ihminen. Tammi, Helsinki.

Saari, Aija (2020): Miksi vammaisuudesta puhuminen on niin hankalaa? <https://www.paralympia.fi/ajankohtaista/blogit/5990-miksi-vammaisuudesta-puhuminen-on-niin-hankalaa>

Saarikoski, Atlas (2013): Vihapuhe ei synny vihasta. <https://alli.fi/palvelut/yhdenvertaisuus/vihapuheen-vastaista-nuorisotyota/vihapuheen-vastaisia-menetelmia-ja-harjoituksia/mita-on-vihapuhe/vihapuheen-monitahoisuus-artikkelit/>

[Saavutettavasti.fi](https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/): Selkeä kieli. <https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/>

Seppänen, Tanja (2021): Vammattomuuden normia haastamassa. [Taksvärkki.fi](https://www.taksvarkki.fi/yleinen/vammattomuuden-normia-haastamassa). <https://www.taksvarkki.fi/yleinen/vammattomuuden-normia-haastamassa>

Seta (2019): Sateenkaari journalismissa -opas. https://www.dropbox.com/s/9pzu61q8oa658ku/Toimittajaopas_2019.pdf?dl=0

Terveys- ja hyvinvoinnin laitos (2021): Sukupuolittietoinen viestintä. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/sukupuolittietoinen-viestinta>

Vuorelma, Johanna & Tilli, Jouni (2021): Elintasosurffarit, ”oikeilla nimillä” puhuminen ja rasismi. [Politiikasta.fi](https://politiikasta.fi/elintasosurffarit-oikeilla-nimilla-puhuminen-ja-rasismi/). <https://politiikasta.fi/elintasosurffarit-oikeilla-nimilla-puhuminen-ja-rasismi/>

[Yhdenvertaisuus.fi](https://yhdenvertaisuus.fi/vihapuhe): Mikä on rangaistavaa vihapuhetta internetissä? <https://yhdenvertaisuus.fi/vihapuhe>

KSL-JULKAISUT

.....

KSL tuottaa kirjoja ja opintoaineistoja aikuiskasvatuksesta, kulttuurista, yhteiskunnasta ja järjestötaidoista. Maksuttomat julkaisut ovat ladattavissa tai tilattavissa osoitteessa ksl.fi.

KSL-OPINTOKESKUS SOSIAALISESSA MEDIASSA

.....

- » facebook.com/kslopintokeskus
- » instagram.com/kslopintokeskus
- » twitter.com/kslopintokeskus

Syrjimättömällä kielellä tarkoitetaan sellaista kieltä, joka kunnioittaa kaikkien ihmisarvoa. Tässä oppaassa tutustutaan syrjimättömän kielen eri ulottuvuuksiin selkeästä viestinnästä antirasistiseen kielenkäyttöön. Syrjimätön kieli tyypistyy julkisessa keskustelussa usein kiistelyksi sanavalinnoista, vaikka se on paljon enemmän: se on asenne, kyky kuunnella ja halu oppia.

Oppaan kirjoittaja Elina Vainikainen on ajatuspaja Vasemmistofoorumin tiedottaja, vapaa toimittaja sekä KSL:n freelancer-kouluttaja.